

UK Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepis

Bakalářská práce

Obraz ženy v písemnictví 14. století

Image of woman in literature of 14th century

Autor: Michal Hlavatý

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci napsal samostatně, nikde jsem ji nekopíroval ani neopsal. Tato práce byla sepsána výhradně s použitím citovaných pramenů.

Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že v souvislosti s vytvořením této bakalářské práce jsem neporušil autorská práva třetích osob, zejména jsem nezasáhl nedovoleným způsobem do cizích autorských práv osobnostních a jsem si plně vědom následků porušení ustanovení § 11 a následujících autorského zákona č. 121/2000 Sb., včetně možných trestněprávních důsledků vyplývajících z ustanovení § 152 trestního zákona č. 140/1961 Sb.

V Praze 3.4.2011

.....
Michal Hlavatý

Poděkování

Rád bych poděkoval všem, kteří mě všemožně podpořili při psaní této bakalářské práce. Zejména bych rád poděkoval Mgr. Kateřině Sládkové, která mi pomohla s výběrem tématu mé práce a která mi poskytla první konzultace náplně mé práce. Dále bych chtěl poděkovat prof. PhDr. Kateřině Charvátové, že se ujala vedení této práce a pomohla mi ji dokončit.

Obsah

Úvod.....	5
Metodika.....	6
Introduction	8
1. Prameny a literatura	10
1.1 Prameny.....	10
1.2 Sekundární literatura	13
2. Vyobrazení ženy ve středověké literatuře	16
2.1 Žena milovaná a milující.....	16
2.2 Žena jako dcera, manželka a matka	20
2.3 Žena a moc	25
2.4 Žena světice.....	27
2.5 Žena – hříšnice plná intrik a pokušení	30
2.6 Bojovná žena	36
2.7 Víly, čarodějky a léčitelky	37
2.8 Žena příšera	41
3. Závěr.....	43
3.1 Žena milující a milovaná.....	43
3.2 Žena jako dcera, manželka a matka	43
3.3 Žena a moc	44
3.4 Žena světice.....	44
3.5 Žena – hříšnice plná intrik a pokušení	45
3.6 Bojovná žena	45
3.7 Víly, čarodějky a léčitelky	46
3.8 Žena příšera	46
3.9 Shrnutí	47
3.10 Resume	48
4. Použité prameny a literatura	49
5. Abstrakt.....	51
5.1 Anotace.....	51
5.2 Annotation	51
6. Obrazová příloha.....	52

Úvod

Žena ve středověku je zajímavé téma. Nejedna titul toto téma zpracovává. Setkáváme se tak s monografickými tituly popisujícími osoby panovnic, šlechticů nebo světic. Nalezneme i knihy, které zpracovávají téma ženy v rámci kultury středověku. Ovšem nenajdeme již mnoho prací, které by se zabývaly ženou v rámci literatury.

Literatura, která zmiňuje ženu v rámci písemnictví středověku, sice existuje, ale jde spíše o obecné práce zabývající se komplexním obrazem středověké společnosti v rámci studovaných pramenů. Žena je tedy v těchto pracích někdy méně někdy více opomíjena. Právě nepřítomnost takového zdroje mi umožňuje alespoň částečně tuto mezeru zaplnit.

K tématu mé bakalářské práce mě zavedl zájem o rytířské romány, které jsou asi nejznámější z pramenů použitých v této práci. O dvorské literatuře toho však bylo napsáno již mnoho, a tak jsem se přiklonil k možnosti hledat vyobrazení ženy v literatuře jako takové. Pro 14. století jsem se rozhodl z několika důvodů. Právě ve 14. století nastupují na český trůn Lucemburkové a s nimi je spojen rozvoj českých zemí. V tomto století tedy vzniká dost literárních děl, z kterých lze vycházet. Vláda Lucemburků znamená pro české země celou řadu styků s cizími zeměmi. Takže lze v literatuře nalézt díla zpracovávající zahraniční tématu. Na nich je více vidět mentalita českého prostředí, protože zde existují jisté odchylky od původních zpracování.

Cílem této bakalářské práce je tedy zjištění, jak byla viděna žena v literatuře 14. století. Zkoumám jednotlivé obrazy a popisy ženy v pramenech a snažím se o jejich následnou interpretaci s přihlédnutím k sekundární literatuře. Tyto jednotlivé obrazy jsou však součástí nějakého celku. Proto zde zmiňuji často kontext, ve kterém je daný aspekt ženy popisován. Budou zde tedy i zmínky o mužských postavách. Tyto postavy jsou však v této práci pouze doplňkové. Oblastí mého zájmu jsou postavy žen.

Tato bakalářská práce se zaměřuje spíše na obraz ženy v českém literárním prostředí, ale nelze se samozřejmě zcela vyhnout srovnání se zahraničními tituly či zmínkám o těchto dílech. Je nutno podotknout, že se jedná o umělecké vyobrazení ženy a má práce tedy nepracuje s prameny jako jsou kroniky či jiné faktické

záznamy ze 14. století. Výsledný obraz je tedy spíše obrazem ideálu než reality. A právě tento ideál dopomáhá vytvořit si celistvější představu o ženě českého 14. století.

V kapitole 1 je představena literatura, která je použita v této bakalářské práci. První část kapitoly 1.1 popisuje primární prameny. Nejdříve je zmíněna dvorská literatura, následně duchovní próza, poezie a drama. Každý pramen je stručně představen a časově zařazen. Druhá část kapitoly 1.2 obsahuje popis sekundární literatury s popisem její úlohy v této práci.

Kapitola 2 představuje již samotné archetypy ženy. Část 2.1 zkoumá problematiku ženy jako účastnice milostných vztahů. Část 2.2 popisuje ženu jako členku rodiny, tedy jako matku, manželku a dceru. V části 2.3 nalezneme archetyp ženy jako mocné osoby. V části 2.4 bude hlavně zkoumána žena jako světice nebo „svatá žena“. S opačným obrazem ženy, tedy se ženou hříšnicí, pokušitelkou a intrikánkou, se setkáme v části 2.5. Žena jako bojovnice se představí v části 2.6. Problematika ženy jako čarodějky, víly, léčitelky a jinak magicky nadaných žen je obsahem části 2.7. Posledním obrazem je žena jako příšera, fyzicky deformovaná. Právě tento aspekt je obsahem části 2.8.

Kapitola 3 je již samotným závěrem této práce. Obsahuje jednotlivé závěry, které korespondují se strukturou kapitoly 2. Na závěr je obsaženo shrnutí, ve kterém se pokouším ve zkratce shrnout poznatky obsažené v této práci. Následuje toto shrnutí v anglickém jazyce.

Kapitola 4 obsahuje seznam použitých pramenů a sekundární literatury.

Abstrakt obsahující anotaci v českém a anglickém jazyce je kapitolou 5.

Na konci práce v kapitole 6 je přiložena obrazová příloha, která dopomáhá vytvořit si představu, jak byla žena ve 14. století vnímána.

Metodika

Při své práci vycházím z primárních pramenů, pokud to bylo možné. Většinou se jedná o české texty. Tedy v několika případech jde o české překlady původního latinského textu. Může tedy docházet k mírnému zkreslení, ke kterému došlo právě při překladu.

Prameny pro dvorskou literaturu použité v této práci jsou v českém jazyce nebo jsou ve starších podobách tohoto jazyka. Ve staročeštině je několik děl. Jedná se hlavně o díla *Tristram a Izalda* a o díla z publikace *Próza českého středověku*. Zde bylo nutné použít slovníček, který je součástí obou publikací. Mnoho pojmů sice lze odvodit z kontextu. Mohlo by ale docházet ke zkreslení, které by vedlo k nepřesným závěrům.

V případě *artušovských legend* a *Mýtu o Meluzíně* vycházím spíše ze sekundární literatury. Sekundární literaturu používám také k získání informací o pramenech samotných a k potvrzení některých mých závěrů.

U poezie vycházím z českých překladů původního latinského textu. Obrazy ženy v poezii jsou mnohdy složitěji vykladatelné než ve dvorské literatuře nebo v jiném druhu prózy. Bylo tedy nutné přihlídnout k dobové mentalitě a k ideálům středověku. Právě k tomuto účelů také slouží použitá sekundární literatura.

Mé závěry pochází ze studia a výkladu textů z uvedené literatury s přihlédnutím na kulturní a duchovní tradici středověku, jak bylo již zmíněno. V textech jsem vyhledával jednotlivé zmínky o ženách. Jednalo se o jednotlivé popisy postav, jejich vlastností nebo vzhledu. Následně jsem tyto zmínky roztřídil podle mnou stanoveného klíče a pokusil se o jejich jednotlivé interpretace. Jedná se tedy místy o dosti subjektivní pohled, který se ovšem snažím co nejvíce přiblížit objektivnímu náhledu na problematiku obrazu ženy v písemnictví 14. století.

Stanovil jsem několik tématických okruhů vyobrazení ženy podle nejčastějších a dle mého názoru nejjasnějších aspektů. V těchto jednotlivých částech obsahu pak zmiňuji jednotlivé aspekty ženských postav různých pramenů. Pokud zmiňovaná postava patří svými vlastnostmi také do jiných okruhů, jsou jednotlivé oblasti v příslušných částech práce s případnými odkazy na jiné části obsahu.

Na závěr se snažím o jednotlivé závěry každého aspektu ženy. Na úplný závěr se snažím o celkové shrnutí toho, jak byla žena vnímána v literatuře 14. století.

Introduction

Woman in the Middle Ages is quite an interesting topic. Many titles process this subject. We can find the monographic titles that describe a person of queens, noble women or saint women. We can find the book, which handle the topic of women in medieval culture. But already we find many works that deal with a woman in the literature.

The literature, which mentions a woman in medieval literature, is there, but it's a general works dealing with the complex picture of medieval society in the studied sources. A woman is in these works sometimes less sometimes more neglected. The absence of this source allows me to fill this gap partially.

I was interested in romances and this led me to the theme of my project. Romances are perhaps best known source from the sources used in this work. But there was written many about romances, so I attached to the possibility of seeking the image of woman in literature. For the 14th century, I decided for several reasons. It's just 14th century, when Luxemburgs embarking on the Czech throne and development of Czech lands is linked with them. In this century, there is a lot of literary works, from which it can be assumed. The Government of Luxembourg to the Czech lands means a wide range of contacts with foreign countries. So we can find works of literature in treating foreign topic. We can see the mentality of the Czech environment more, because there are some differences from the original topics.

The point of this project is to determine how the woman was perceived in the literature of the 14th century. I examine the pictures and descriptions of woman in the sources and I try to interpret with regard to the secondary literature. But these individual images are parts of some whole piece. So there is often mention the context in which that aspect of woman is described. Man characters will be mentioned there. But these characters are only to feed in this work. My field of interest are the woman characters.

This bachelor project is focused more on the image of women in Czech literary territory, but of course it's not possible to completely avoid the comparing with foreign titles and references of these writings. It should be noted that this is an artistic representation of women and mentioned writings in this project aren't

chronicles or other factual records of 14th century. The resulting image is the image of an ideal than reality. And this ideal helps to create a more complete picture of the woman of Czech 14th century

In Chapter 1 presents a literature that is used in this work. The first part of Chapter numbered 1.1 describes the primary sources. Romances are mentioned first, then there are mentioned spiritual prose, poetry and drama. Each source is briefly introduced and the time allocated. The second part of Chapter numbered 1.2 includes a description of the secondary literature with description of its role in this project.

Chapter 2 presents archetypes of woman. Section 2.1 examines the proposition of woman as participants in love relations. Section 2.2 describes the woman as a member of the family, so as a mother, wife and daughter. In section 2.3, there we find the archetype of women as a powerful person. In section 2.4, there's will be mainly examined the woman as a saint or a "holy woman. " With a reverse image of the woman, a woman is a sinner, intrigante and temptress, we will encounter in section 2.5. Woman as a fighter will be presented in section 2.6. The proposition of woman as witches, fairies, healer and otherwise magically gifted women is the subject of section 2.7. The last image is image of the woman as a monster, physically deformed. This aspect is content of section 2.8.

Chapter 3 is resume of this project. It contains the individual conclusions, which correspond to the structure of Chapter 2. Finally, it included a summary in which I try to summarize the information contained in this project. At the end, there's a summary in English language.

Chapter 4 contains a list of the sources and secondary literature.

Abstract contains annotation of Czech and English language is Chapter 5.

The image attached annex is at the end of this project in Chapter 6, which has been helped create the idea, as a woman in the 14 century was perceived.

1. Prameny a literatura

1.2 Prameny

Ve své práci používám jako prameny dvorské romány, duchovní prózu a poezii.

Dvorské romány či rytířské romány jsou v Evropě již známou věcí. V Českých zemích dochází k jejich rozkvětu právě až ve 14. století. Je zde několik titulů, které ve své práci zmiňuji. Rozhodně ale nejde o celkový výčet všech možných děl z tohoto dvorského okruhu.

Asi nejstaršími prameny z tématu dvorských románů jsou Artušovské romány. Nejstarší díla zpracovávající téma krále Artuše a jeho rytířů pocházejí z raného středověku. Látka tohoto cyklu je po celý středověk neustále používána a je velmi oblíbená.

Jako další dílo zahraničního původu zmíním *Píseň o Nibelunzích*¹. Tento román je opět staršího data, ale i ve 14. století je stále používán a oblíben.²

Jako první český titul zmíním *Alexandreidu*³. Tento rytířský epos vznikl sice již na konci 13. století a to na objednávku Přemysla Otakara II.⁴, ale ve 14. století byl stále používán a je ukázkovým představitelem prvních českých dvorských románů.

Dalšími prameny jsou *Kronika o Štířfrídovi*⁵ a *Kronika o Bruncvíkovi*⁶. Tyto erbovní pověsti vznikly původně na území Svaté říše římské, tedy na území současného Německa. Původní texty jsou z počátku 14. století⁷, ale český překlad je až z druhé poloviny 14. století⁸. Svou látkou jsou spojeny s českými zeměmi velmi výrazně. Hrdina zde vždy získá erb, který je zároveň erbem českých panovníků.

¹ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974.

² LENDEROVÁ, Milena, et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. str. 490

³ VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Praha, 1963.

⁴ LENDEROVÁ, Milena, et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. str. 490

⁵ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 150-161

⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 165-178

⁷ KOLÁR, NEDVĚDOVÁ. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 12

⁸ LENDEROVÁ, Milena, et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. str. 491

K největšímu rozkvětu dvorské prózy dochází na území českých zemí v druhé polovině 14. století. Tato doba je všeobecně spjata z rozvojem kultury. Ať už se jedná o dobu vlády Karla IV. nebo jeho syna Václava IV.

Méně známým dílem je román *O Apolónovi*⁹. Toto dílo zpracovává antické téma o Apolloniově Tyrském, což bylo velmi oblíbené téma středověku.¹⁰ Toto české dílo vzniká právě v druhé polovině 14. století.

Dalším titulem je *Tristram a Izalda*¹¹. Toto téma je převzato z francouzské oblasti a k nám se tento román dostal přes německé země.¹² V románu došlo k jistým změnám oproti původní verzi a došlo samozřejmě i na upravení jmen (původní a známější jsou jména Tristram a Isolda).

Román *Alexander*¹³ vznikl nejspíše za dob vlády Václava IV.¹⁴ Zpracovává starší látku *Alexandreidy*, upravuje ji a je přidáno mnoho nových jevů, aby román více vyhovoval „duchu doby“.

Duchovní literaturou jsou v mé práci myšleny spíše díla s apokryfní tematikou. Duchovní poezii jsou myšleny básně obsahující převážně křesťanské motivy.

Tato literatura není jistě žádným překvapením. Nositelem vzdělanosti po celou dobu je právě duchovenstvo, i když ve 14. století dochází i většímu vzdělávání světských osob. V tomto okruhu pramenů lze nalézt prozaická díla i poezii. Díla zde uvedená jsou opět spíše ukázkou. Zvláště v případě básní, kterých je velký počet.

Prvním prozaickým dílem v této oblasti je román *Jiříkovo vidění*¹⁵, které zpracovává oblíbené téma očištění původně pocházející z irské tematiky o sv. Patrikovi. Toto dílo vzniká po polovině 14. století, tedy v době bohaté literární činnosti.¹⁶

⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 181-202

¹⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 11

¹¹ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980.

¹² LENDEROVÁ, Milena, et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. str. 490

¹³ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 23-147

¹⁴ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 16

¹⁵ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 205-232

¹⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 12

Dalšími apokryfními texty jsou *Čtenie Nikodémovo*¹⁷, *Legenda o Veronice*¹⁸, *Život Adama a Evy*¹⁹, *Život Jozefův*²⁰ a *Asenech*²¹. Všechna tato díla zpracovávají biblickou látku s určitým důrazem na části života, které nejsou v bibli zmíněny. Obsahují ovšem i světská témata.

Specifickým pramenem a to i vizuálního vyobrazení žen je *Pasionál abatyše Kunhuty*²². Toto dílo vzniká již na začátku 14. století²³, tedy ještě za života jeho donátorky. Právě z tohoto díla pochází nejedno vyobrazení ženy, která jsou přílohou této práce.

Duchovní literatura ovšem obsahuje i legendy. Legendy o svatých ženách byly ve 14. století oblíbeny kvůli ideálu ženy – svěťce.²⁴ Jedná se hlavně o *Legendu o sv. Anežce* a *Legendu o sv. Kateřině*.

*Legenda o sv. Anežce*²⁵ vzniká již okolo roku 1330 na podnět královny Elišky Přemyslovny a nejspíše souvisí se snahou této české panovnice o kanonizaci Anežky.²⁶ *Legenda o sv. Kateřině*²⁷ vzniká až po roce 1350²⁸. Jedná se o oblíbenou svěťci Karla IV., takže vznik této české verze legendy je jistě spjat právě s tímto panovníkem.

Následuje několik básní ze sbírky *Česká středověká lyrika* vydané v roce 1990 v nakladatelství Vyšehrad. Jedná se o české překlady většinou latinsky psaných textů. Z této sbírky je vybráno několik duchovně laděných básní obsahující vyobrazení ženy.

Specifickým pramenem jsou vagantské básně. Sbírká *Carmina scholarium vagorum = Písňe žáků darebáků* z roku 1970 vydané v nakladatelství Svoboda obsahuje celou řadu básní, kde se vyskytuje obraz ženy. I zde jde často o překlady původního latinského textu. V českém prostředí však v těchto básních není velká frekvence opěvování ženy jako spíše její negativní obraz. Právě nejdelší vybrané

¹⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 235-277

¹⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 281-292

¹⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 295-308

²⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 311-335

²¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 339-348

²² URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty*, Praha, 1975,

²³ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 194

²⁴ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 121

²⁵ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 192-239

²⁶ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 122

²⁷ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941.

²⁸ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 244

básně jsou obvykle na téma „negativního“ vyobrazení ženy nebo s tímto tématem pracují. Většinou však nelze zcela říci, jestli zde zmiňované básně vznikly v českých zemích nebo jsou látkou přejatou. Součástí literární scény však jistě byly.²⁹

Posledním druhem pramenů, které jsou této práci zpracovány, jsou dramata 14. století. Jde o dramata sloužící duchovním účelům stejně jako zábavě. Tyto hry byly součástí velikonočních slavností³⁰. Patrná je tato skutečnost i na tematickém obsahu těchto děl. V této práci jsou zmíněny dvě hry. První je *Mastičkář*³¹, drama vzniklé 40. letech 14. století³². Tato hra navazuje na odkaz Hry tří Marií, který pochází z 12. století³³. Druhým dramatem je *Hra Veselé Magdaleny*³⁴, která nejspíše, vzhledem ke své délce, byla myšlena jako výplň přestávky či mezery mezi dějstvími jiných her.

1.2 Sekundární literatura

Při zpracování této práce bylo samozřejmě nutné použít sekundární literaturu pro získání dodatečných informací jako jsou přibližná data vzniku nebo objednavatelé. Tyto informace nelze většinou z primárních pramenů vyčíst. Sekundární literatura je také nutná pro některá potvrzení mých vlastních závěrů. Vždyť v každé současné publikaci autor pracuje i se sekundární literaturou.

Jedná se spíše o tituly teoreticky zaměřené, ale ve dvou případech je sekundární literatura přímým zdrojem pro studium obrazu ženy v písemnictví 14. století.

Prvním takovým titulem je *Mýtus o Meluzíně*. Tento román popisující legendární původ lucemburského rodu vznikl ve Francii, ale s Čechami je spjat samotnou dynastií Lucemburků, kteří zde v tu dobu vládli. Román vznikl na objednávku vévody z Berry, příslušníka lucemburského rodu³⁵, a moravského

²⁹ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 169

³⁰ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 189

³¹ HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha, 1950. str. 17-35

³² NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 243

³³ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 189

³⁴ HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha, 1950. str. 39-42

³⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 19

markraběte Jošta³⁶, taktéž lucemburského šlechtice. Bohužel jeho přímé vydání mi není známo, pokud je vůbec vydáno. Mým pramenem pro tuto tematiku je tedy kniha Martina Nejedlyho *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků* vydaná roku 2007 v nakladatelství Scriptorium, která obsahuje ovšem i mnoho zmínek o artušovských románech a dalších pramenech evropského středověku.

Prací, která obsahuje částečné zpracování artušovského cyklu, je anglický titul vydaný v americkém nakladatelství Ginn & Company, Publishers roku 1903 *Studies in the Fairy Mythology of Arturian romance* autorky Lucy Allen Paton. I tato kniha je zaměřena na obraz ženy. Omezuje se ovšem na téma artušovských románů. I když je tento pramen citován méně než předchozí, rozhodně mi pomohl utvářet si celkový obraz ženy v literatuře středověku.

Kniha *Žena v českých zemích od středověku do 20. století* vydaná roku 2009 v Nakladatelství Lidové noviny obsahuje celou kapitolu, která se zabývá ženou ve dvorské kultuře a literatuře. Právě z této knihy jsem čerpal při hledání jednotlivých pramenů. Obsahuje ovšem také informace o jednotlivých titulech a popisuje prostředí českého středověku.

Původem anglický titul *Čechy královny Anny : Česká literatura a společnost v letech 1310 – 1420* autora Alfreda Thomase vydaný roku 2005 v Host - vydavatelství s.r.o. je dalším sekundárním pramenem pro mou práci. Tento titul mi také pomohl najít další primární prameny. Jednotlivé tituly dvorské literatury totiž popisuje a rozebírá, takže některé náhledy na problematiku obrazu ženy v písemnictví 14. století mohou vycházet z tohoto titulu.

Jako sekundární literaturu při zpracovávání *Alexandreidy* jsem použil titul autora Jana Lehára *Nejstarší česká epika : Dalimilova kronika, Alexandreida, první veršované legendy* vydaný roku 1983 v nakladatelství Vyšehrad. Toto dílo obsahuje vcelku podrobný rozbor *Alexandreidy*, který mi pomohl některé věci více pochopit.

Pouze okrajově použitými tituly sekundární literatury jsou tituly *Hrdinské legendy staré Francie* autora Václava Cibuli vydaný roku 1973 v nakladatelství Albatros a *Trpaslíci a elfové ve středověku* autora Clauda Lecouteux vydaný roku 1998 v nakladatelství Volvox Globator. Oba prameny obsahují informace o hledané problematice, i když spíše okrajově. Slouží tedy spíše k dotvoření celkové obrazu.

³⁶ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 26

Jako sekundární pramen lze považovat i předmluvy a úvody primárních pramenů. Z těchto úvodů čerpán hlavně informace o jednotlivých pramenech a o souvislostech, které jsou zde napsány.

2. Vyobrazení ženy ve středověké literatuře

2.1 Žena milovaná a milující

Jedním ze stěžejních témat ve dvorském románu je tzv. dvorská láska, láska rytíře a urozené dámy. Ideálem pak byla platonická, čistá láska a rytířova služba k ní.³⁷ Vždyť rytířova vyvolená byla mnohdy ženou již zadanou. K pravému naplnění lásky tedy nemohlo dojít.

S milostným tématem se setkáváme už ve starších románech.

V *Artušovských legendách* se setkáváme se vztahem Lancelota a Guinevery. Jejich láska je velmi blízká středověkému ideálu. Problém ovšem nastává, když si uvědomíme, že Guinevera byla ženou krále Artuše a byla mu tedy nevěrná. Dochází tedy k odklonu od pozdějšího ideálu. Žena jako „ta milující“ se zde objevuje také a to konkrétně v osobě Morgany, která touží po rytířích kulatého stolu. Rytíři však její lásku neopětují. Odmítnutí Morgana následně trestá svou kouzelnou mocí³⁸ (viz. Víly, čarodějky a léčitelky).

V pozdějších románech je tento vztah nadále zmiňován a byla mu mnohdy dávána větší úloha než dříve. V *písni o Nibelunzích*³⁹ hraje velkou roli vztah mezi Kriemhildou a Siegfriedem. Celé konání Kriemhildy, včetně její pomsty a intrik (viz. Žena – hříšnice plná intrik a pokušení), je postaveno na její lásce k Siegfriedovi.

V českých románech tomu není jinak. Ideálem je zde čistá, platonická láska. Láska jako cit. Nejpatrnější je to na románu *Tristram a Izalda*⁴⁰.

V tomto románu je láska mezi oběma aktéry zcela stěžejní. Milostný motiv je zde hlavním tématem. Přitom opravdu jde o lásku čistou, neposkvrněnou tělesností. V části románu, kdy Tristram utekl s Izaldou do lesů, se píše toto:

Když Tristram chtěl mieti spanie

Podle povolenie té panie,

³⁷ LENDEROVÁ, Milena, et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. str. 488

³⁸ PATON, Lucy Allen. *Studie in the Fairy Mythology of Arturian romance*. Boston U.S.A., 1903. str. 49

³⁹ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974.

⁴⁰ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980.

Obyčšjem vždy svůj meč vytržieše

A mezi sebu jej nah položíše.

Tu leháše u prostředku meč,

Tj. prapodivná věc.⁴¹

V tomto románu je láska tak daleko, že když zemře Tristram, umírá následně i Izalda⁴². Jde tedy o naplnění ideálů a jejich láska slouží i v dalších dílech jako příklad „lásky až za hrob“ (viz. níže).

V jiných českých románech je tento aspekt také, ale v mnohých není již tak patrný. Ze ženou, která miluje svého muže a je mu zcela věrná, se setkáváme v díle *Kronice o Bruncvíkovi*⁴³. Daleko patrnější je ale tento aspekt v *Mýtu o Meluzíně*⁴⁴. Zde se jedná o lásku mezi rytířem a vílou. Nejdříve jde o Présine a Elinase, rodiče Meluzíny, a následně o Meluzínu a Raymondina⁴⁵. Zde je vyličená láska mezi Meluzínou a Raymondinem velmi podobně, jako mezi Tristanem a Izoldou⁴⁶.

Ženu milovanou a milující lze nalézt v osobě Asenech ve stejnojmenném díle *Asenech*⁴⁷. Asenech je zde popisována jako velmi krásná dívka v nádherném oděvu.⁴⁸ Asenech je však hlavně milovanou Josefa a sama mu svou lásku opětuje. Asenech kvůli Josefovi přestoupí na jeho víru a vzdá se pohanství. V tomto připomíná hrdinky některých rytířských románů, které byly původně pohankami a díky svému vyvolenému našly pravou víru.

I sv. Kateřina z díla *Legenda o sv. Kateřině*⁴⁹ vystupuje jako žena milovaná a milující. Jako u většiny milovaných žen, i zde je popisována její nesmírná krása.⁵⁰ Láska však pojí sv. Kateřinu k Ježíši Kristovi, kterého pojala za svého muže (viz. Žena jako dcera, manželka a matka). Nejedná se tedy o lásku, jak je většinou popisována. Avšak vzhledem k tomu, že sv. Kateřina je světice (viz. Žena světice),

⁴¹ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 64

⁴² TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 100

⁴³ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 165-178

⁴⁴ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007.

⁴⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 80

⁴⁶ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 27

⁴⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 339-348

⁴⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 340

⁴⁹ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941.

⁵⁰ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 26

nelze se tomuto jevu divit. Paralelu k rytířské lásce však můžeme nalézt ve srovnání lásky sv. Kateřiny ke Kristu s láskou Tristrama a Izaldy.⁵¹

S milostným motivem se ovšem nesetkáváme pouze v románu. Milostná poezie je ve 14. století známý jev⁵².

Velmi silným motivem v milostné poezii je opěvování vzhledu dívky či ženy. V básni *Detrimentum Pacior*⁵³ milenec opěvuje krásu své milované: „*nelž j' krašší tváři, rovna slunečné záři*“. V žakovských básních je také obsažen tento motiv. Zde však často bývá popis podrobnější. V básni *Přepadená*⁵⁴ je dívka popisována: „*Krásou vílu předčí směle, je jak proutek štíhlá v těle*“. V obsáhlé básni *Fyllis a Flóra*⁵⁵, jejíž hlavní náplní je odkaz na spor stavů, je také zmínka o ženské kráse a lásce. Obě dívky jsou popisovány jako „*dvě královny*“. nebo pozdější popisu uvádí: „*Nejsou krásy pozemské, krásu bohyní mají; jejich tvář se podobá jitru v krásném máji*“. Popis neopomíná ani šaty: „*šat se s krásou ladí*“. V básni *Ze všech nejkrásnější*⁵⁶ je dívka oslokována „*perlo drahocenná*“, „*sluncem světa*“ nebo „*nejkrásnější růž*“. Další ukázkou velebení ženské krásy může být část básně *Zlá zkušenost*⁵⁷, kde je milenka popisována takto: „*Její tváře roztomilé, zoubky jako perly bílé, rudé rty a oči smavé, jako hvězdy mihotavé*...“.

Báseň *Bože, přej mé dívce!*⁵⁸ je obšírnější popis milované dívky: „*Jako sníh je bělounká, jako med je slad'ounek*...“ nebo „*Nad paprsky sluneční vyzařuje krása z ní*...“. Přitom se popis ovšem neomezuje pouze na tělesnou, ale i na duševní krásu a věrnost: „*Vznešená je mysl její, miluje co nejvěrněji*...“ Tento motiv se objevuje také v básni *Poznalt' jsem sličné stvoření*⁵⁹. Verš „*...dvě srdci v jednom těle, muožeta spolu přebývati a ve cti se milovati*.“ označuje právě téma vzájemné věrnosti.

⁵¹ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 93

⁵² NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 121

⁵³ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 247

⁵⁴ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 26

⁵⁵ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 68-92

⁵⁶ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 92

⁵⁷ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 210-218

⁵⁸ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 42-43

⁵⁹ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 222

Lze vidět, že motiv srovnávání krásy a slunce je velmi častý a všeobecně užívaný.

Zvláštními básněmi v tomto širokém výčtu básní jsou *Zasedání kněží*⁶⁰ a *Zasedání kuchařek*⁶¹. Zvláštními jsou, protože *Zasedání Kuchařek* volně navazuje na *Zasedání kněží* a zabývá se stejnou problematikou, vztahem kléru a „jejich žen“. V první jmenované básni je hlavně žena vnímána jako společnice muže, objekt jeho touhy a jeho spřízněná duše. Objevuje se zde ale i motiv ženy jako matky (viz. *Žena* jako dcera, manželka a matka). Báseň *Zasedání kuchařek* obsahuje motiv ženy milující. Kuchařky, které jsou partnerkami kněží, je většinou odmítají opustit. I když jsou třeba nevěrné, své partnery milují a nechce se jim od nich odcházet. Věrnost a láska je tedy zvýrazněna před jinými vlastnostmi jako je hříšnost a lstivost, o kterých je psáno níže. (viz. *Žena – hříšnice plná intrik a pokušení*).

V básních lze ovšem najít často i odkaz k tělesné lásce. V básni *Volba nevěsty*⁶² si autor vybírá ženu „raději dospělou, která zná v objetí lásky cit spláceti.“ To je vcelku jasný odkaz k tělesné lásce.

Velmi zvláštní básní je báseň *Naše sestra Jana*⁶³. V této básni je až neobvykle odhalena sexualita a intimní styk mezi mužem a ženou. Přitom v ostatních pramenech k takovému téměř až přímému popisování ženy jako sexuálního objektu nedochází a mnohdy je toto téma zcela vynecháváno.

Jistý milostný motiv můžeme sledovat i v duchovní lyrice. Sama Panna Marie je v nejedné básni označována za krásnou. Například v básni *Stáše matka bolestivá*⁶⁴ je označena za „všech panen najkraššie panno“. Čistý milostný motiv to však není, protože lze toto vzývání Panny Marie považovat za obdiv či vyzdvížení jejího panenství. Za určitou náklonnost ji však považovat lze.

⁶⁰ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 164-180

⁶¹ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 180-190

⁶² MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 24-25

⁶³ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 254

⁶⁴ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 160

2.2 Žena jako dcera, manželka a matka

Žena byla v románech nejenom objektem lásky, ale byla také zasazena do rodu. Pokud se jednalo o ženu smrtelnici, tak ta byla vždy něčí dcerou, následně manželkou a často i matkou. Toto schéma vyjadřuje středověké postavení žen.

Žena středověku nebyla považována za rovnou muži. Dcery se musely řídit vůlí svého otce, manželky svému muži musely být také poslušné. V panovnických rodinách byla dcera často předmětem sňatkové politiky. Od manželek se čekala naprostá věrnost a poslušnost manželi. Žena byla vždy podřízena nějakému muži. Ze začátku to byl otec a sňatkem takto žena přecházela ke svému muži. V rodinných schématech získávala dominantní úlohu matka, která svým dětem byla autoritou. Tato autorita ovšem měla také své hranice.

Téměř v každém románu se setkáváme s tím, že rytířova vyvolená je něčí dcerou. Co se týče *Artušových legend*, zde se žena ve funkcích dcery či manželky příliš ze začátku nevyskytuje. Až ve 14. století se objevuje Morgana le Fey jako sestra Artuše a tedy i dcera jeho matky⁶⁵. Tento aspekt je však spíše zmíněn, než aby byl zcela rozveden.

V *Písni o Nibelunzích*⁶⁶ je Kriemhilda nejdříve dcerou a následně manželkou. V obou případech je typickým představitelem dané role.

V *Alexandreidě*⁶⁷ převládá tento pohled na ženu. Píše se zde o matce, vdově a sestře po králi Daria⁶⁸ či o matce samotného Alexandra Olympii⁶⁹. O samotných obrazech dcery, manželky či matky toho však příliš v tomto románu nenajdeme. O výše jmenovaných ženách jsou zde spíše zmínky. Ale i v těchto zmínkách vidíme klasická schémata dcery, manželky a matky. V pozdější verzi *Alexander*⁷⁰ dokonce již známe jméno Dariovy dcery, Roxony. Ta je klasickou ukázkou dcery, která si bere Alexandra k upevnění mocenských vztahů.⁷¹ Všeobecně je již tato verze bohatší na zmínky o ženách. Nenajdeme však již žádnou typickou představitelku

⁶⁵ PATON, Lucy Allen. *Studie in the Fairy Mythology of Arturian romance*. Boston U.S.A., 1903. str. 136

⁶⁶ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974.

⁶⁷ VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Praha, 1963. verš 1895 (Svatovítský zlomek)

⁶⁸ VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Praha, 1963. verš 1895 (Svatovítský zlomek)

⁶⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 24-26

⁷⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 23-147

⁷¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 83

dcery, manželky či matky. Vystupuje zde ještě královna Candacis, která je matkou tří synů⁷². Ta však vystupuje spíše v roli panovnice, než matky (viz. Žena a moc).

V *Tristramovi a Izaldě*⁷³ je Izalda nejdříve dcerou krále⁷⁴. Tedy je účastnicí královské diplomacie. Její otec ji použije jako prostředek ke své politice. V tomto případě je Izalda provdána za krále Marka. Izalda je tedy typickou dcerou, dle mého popisu (viz. výše). Její další aspekty však nelze opomíjet. Manželkou byla věrnou. Alespoň co se týče tělesné lásky (viz. Kapitola Žena milovaná a milující). Od svých povinností manželky však na chvíli utíká.⁷⁵ A to když uteče s Tristramem do lesů. Nakonec se k nim však vrací.⁷⁶ Druhá Izalda, Izalda Stříbroruká, je také typickou představitelkou aristokratické dcery. Je provdána za Tristrama, aby byly upevněny vztahy mezi ním a bratrem Izaldy Stříbroruké Kaedinem.⁷⁷

V *Kronice o Štilfrídovi*⁷⁸ se vyskytuje jen málo zmínek o ženách. A zde vždy jde o ženu jako o manželku, matku či dceru. Konkrétně jde o manželku Štilfrída Theodora⁷⁹ a dceru krále Astronoma Neomenii⁸⁰. Úloha těchto žen je opravu omezena na roli manželky v případě Theodory, v případě Neomenie dcery, která je potencionální nevěstou v rámci sňatkové politiky svého otce. Sňatek Neomenie a Štilfrídova syna Bruncvíka má upevnit dobré vztahy mezi oběma panovníky.

V *Kronice o Bruncvíkovi*⁸¹ se opět setkáváme s Neomenií. Zde je však již manželkou a plní převážně tuto úlohu.⁸² Jde o manželku věrnou⁸³ i ve chvíli, kdy se opět dostává do role dcery, kterou je dobré provdat.⁸⁴ Další postavou, která plní roli „dcery na vdávání“ je postava Afriky, která je dcerou krále Olibria.⁸⁵ Ta je však postavou více zajímavou, protože nemá jen tento aspekt.

⁷² KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 117

⁷³ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980.

⁷⁴ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 27

⁷⁵ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 63

⁷⁶ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 68

⁷⁷ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 80

⁷⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 150-161

⁷⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 151

⁸⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 161

⁸¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 165-178

⁸² KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 165

⁸³ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 177

⁸⁴ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 176

⁸⁵ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 171

Nakonec se dostáváme k *Mýtu o Meluzíně*⁸⁶. V tomto románu se setkáme s úlohou dcery, manželky a matky v osobě samotné Meluzíny. Meluzína je dcerou víly Présine a krále Elinase⁸⁷. Jako typická dcera však nevystupuje. Zde se mísí obraz dcery s obrazem víly (viz. Víly, čarodějky a léčitelky). Jednoznačnou úlohu dcery jako objektu diplomacie zde nenajdeme. Jako manželka a matka však Meluzína vystupuje spíše podle tradičního pojetí obou úloh. Stojí věrně po boku svého manžela Raymondina a porodí mu mnoho synů, o které se stará, a to i po svém útěku z hradu⁸⁸. Meluzína tedy není typickou dcerou, ale je ideální manželkou a matkou, pokud pomineme míšení tohoto obrazu s obrazem víly. Jako matka vychovává své syny k rytířským ideálům a účtě k církvi.⁸⁹ Přitom svým synům při jejich výpravách pomůže, nejméně všemožnými přípravami⁹⁰, často i magickými prostředky⁹¹. Tímto se ovšem dostávám k Meluzíně jako víle (viz. Víly, čarodějky a léčitelky).

V tomto románu se ovšem setkáme s tradiční postavou dcery. Jde o lucemburskou dědičku, která je poslušná svému strýci a je účastnicí sňatkové politiky.⁹² Její strýc ji provdává za jednoho Meluzíniných synů.

V románu *O Apolónovi*⁹³ lze nalézt obraz matky, dcery i manželky. Žena je zde spíše zobrazována takto, i když i princezna Tharsia či její pěstounka Dionysiadés projevují svou lstivost či intriky (viz. Žena - hříšnice plná intrik a pokušení). Hlavní ženské postavy jsou zde královského původu. Král Apolón se jede ucházet o dceru krále. Následně se na svém útěku setká s další princeznou, kterou pojme za manželku. Další obraz dcery zde najdeme v dceři krále Apollóna Tharsii, u které je více patrný politický význam královských dcer, když je nakonec provdána za knížete země, kterou daný kníže Atenagor dá v područí císaři Apollónovi. Dalším výrazným obrazem je žena jako manželka. Z princezny Luciny

⁸⁶ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007.

⁸⁷ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 182

⁸⁸ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 183-184

⁸⁹ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 345

⁹⁰ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 347, str. 351

⁹¹ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 352-353

⁹² NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 355, str. 359

⁹³ KOLÁR, NEDVĚDOVÁ. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 181-202

se sňatkem s Apolónem stane jeho manželka, která je mu věrná, i když jsou na několik let od sebe odloučení. Obraz matky jako takové je zde zmíněn spíše okrajově a to vzhledem k příběhu tohoto románu.

V díle *Život Josefův*⁹⁴ nalezneme další postavy patřící pod tento typ ženy. Tento obraz ženy jako manželky, matky a dcery je vcelku dosti výrazný. Ihned na začátku je přes otce a matku představen Josef.⁹⁵ Samozřejmě je zmíněno, že jeho matka Ráchel byla ženou jeho otce. Může se to zdát jako samozřejmé, ale v textu jsou zmíněny i konkubíny, které přeci jen měly jiné postavení, než manželka. Znovu se s postavou matky setkáváme v postavě Putifarovy ženy. V této postavě po určitou dobu vidí Josef matku.⁹⁶ Přitom je však sama matkou své dceři Asenech, kterou Josef dostane za ženu. Tato postava Putifarovy manželky vystupuje však spíše jako pokušitelka (viz *Žena – hříšnice plná intrik a pokušení*).

Přímo o Asenech pojednává dílo stejnojmenné, tj. *Asenech*⁹⁷. Asenech je ihned na počátku představena jako dcera Putifarova a následně manželka Josefova. Až poté je vnímána její krása a láska (viz. *Žena milující a milovaná*).

Eva jako pramatka lidstva vystupuje v díle *Život Adama a Evy*⁹⁸. Tato zmínka je spíše neobvyklejší, neboť Eva je více popisována jako hříšnice a pokušitelka Adamova (viz *Žena - hříšnice plná intrik a pokušení*).

V *Legendě o sv. Anežce*⁹⁹ lze nalézt aspekt dcery na počátku legendy, kdy autor popisuje její dětství. Zde je Anežka „klasickou“ dcerou krále, která je potencionální nevěstou ve sňatkové politice a dokud nevstoupí do kláštera, je stále předmětem této politiky.

V duchovní lyrice je hlavní představitelkou role matky Panna Marie. Právě tato její úloha je často vyzdvihována a velebena. V básni *Na Čest Panně*¹⁰⁰ je Panna Marie dokonce nazvána „*máti nás všech*“. Obraz Panny Marie jako matky je však přítomen i v řadě dalších básní. Příkladem několika z nich mohou být *Zdráva, božie matko*¹⁰¹, *Stáše matka bolestivá*¹⁰² nebo *Vzdechnutí k Panně Marii*¹⁰³. Panna Marie je však více sveticí, což je v těchto básních obsaženo (viz *Žena svěťce*).

⁹⁴ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 311-335

⁹⁵ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 311

⁹⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 323

⁹⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 339-348

⁹⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 295-308

⁹⁹ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 192-239

¹⁰⁰ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 154-155

¹⁰¹ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 158-159

¹⁰² LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 160

Dalším pramenem, kde je obraz Panny Marie jako matky, je román *Jiříkovo vidění*¹⁰⁴. V části „semdezčítné Jiříkovo vidění“¹⁰⁵ (sedmadvacáté vidění) je Panna Marie popisována nejen jako královna (viz. Žena a moc), ale také jako matka.

V tomto díle však najdeme i odkaz na úctu a lásce k vlastní matce. Matka hlavního hrdiny je v pekle, ale on z úcty a lásky k ní žádá Krista, aby ji pozvedl do nebe. Jeho přání je mu následně splněno.¹⁰⁶

Klasičtější obraz matky v poezii je obsažen v básni *Zasedání kněží*¹⁰⁷. Zde je žena vyzdvihována právě přes svou úlohu matky, i když je zde předváděna hlavně jako osoba milovaná (viz. Žena milující a milovaná).

Negativní obraz ženy jako manželky poskytuje žakovská báseň *Žáci, žáci, nežeňte se!*¹⁰⁸. Sňatek je zde považován za břemeno a žena je přirovnávána k drábovi („manželka je drábem“) či muž se v jejím područí mění v otroka („... v stálém otroctví otrokem se stává“). Žena je zde ovšem zmiňována i jako hříšná a lstivá (viz. Žena – hříšnice plná intrik a pokušení).

Neobvyklý obraz matky poskytuje žakovská báseň *Student prosí matku o peníze*¹⁰⁹. Student zde svou matku obviňuje z nedostatku mateřské lásky a lakoty. Nejde tedy vůbec o „oslavnou“ báseň, ale o výčitku, což není zcela obvyklé. Matka je obvykle ta soucitná, štedrá. Zde student apeluje právě na tyto předpokládané vlastnosti a používá záměrně jejich negací.

V díle *Legenda o sv. Kateřině*¹¹⁰ se setkáváme s dcerou a manželkou v osobě samotné sv. Kateřiny. Ze začátku je sv. Kateřina popisována jako královská dcera a jako dcera krále je předpokládána účastnicí ve sňatkové politice.¹¹¹ Ona si však za muže volí samotného Ježíše Krista a je s ním zasnoubena.¹¹² Tím se dostáváme ke sv. Kateřině jako ke světici (viz. Žena světice).

¹⁰³ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 171

¹⁰⁴ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 205-232

¹⁰⁵ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 227-229

¹⁰⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 230

¹⁰⁷ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 164-180

¹⁰⁸ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 193-210

¹⁰⁹ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 127-130

¹¹⁰ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941.

¹¹¹ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 26

¹¹² HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 52

V dramatu 14. století se vyskytuje pouze relativně málo ženských postav, které by byly matkou, dcerou nebo manželkou. Jedna tato postava se však vyskytuje ve hře *Mastičkář*¹¹³. Jedná se o manželku mastičkáře, která však více vystupuje jako pokušitelka a hříšnice (viz. Žena – hříšnice plná intrik a pokušení), než jako ukázková postava oddané manželky.

2.3 Žena a moc

Žena se v některých případech stává „tou mocnou“, nejčastěji panovnicí bez manžela, kterému by byla podřízena. Některé ženy, které však manžela či jiného poručníka mají, stále vlastní dost moci. Jejich moc není tak svrchovaná, ale nelze ji zcela opomenout. I s touto „mocenskou“ stránkou ženy se ve dvorském románu setkáváme.

Nutno však říci, že reálné panovnice, i přes přítomnost manžela, měly samy o sobě velkou moc. Mnohé prosluly svou zakladatelskou činností a rodové vazby také nelze brát na lehkou váhu. Vždyť ženy byly matkami, manželkami, sestrami a dcerami mužů. A pokud tím mužem byl panovník nebo mocný šlechtic, mohla žena mít určitý vliv i na jeho moc nebo přímo mohla jeho moc využívat ke svým záměrům. Moc žen v literatuře je tedy spíše určitým obrazem žen reálných nebo je přirovnáním k této moci. I když v dílech se setkáváme s úpravami. Jde přeci jen o fantazie a představy než o přesné reálné vylíčení, které je přítomno v jiném druhu pramenů, než které jsou využity v této práci.

V rytířských románech *Artušovského cyklu* vládne Morgana na ostrově Avalonu¹¹⁴, Jezerní paní pak zase ve své říši¹¹⁵. V *Písni o Nibelunzích* je Brunhilda dokonce sama vládkyní, než je poražena a donucena ke sňatku.¹¹⁶

I v českých románech se setkáváme s tímto aspektem ženy a to konkrétně je v románu *Alexander*¹¹⁷. Zde najdeme dvě vládkyně, které si podrobí až sám hlavní

¹¹³ HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha, 1950. str. 17-35

¹¹⁴ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 134

¹¹⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 149

¹¹⁶ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974.

¹¹⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Proza českého středověku*. Praha, 1983. str. 23-147

hrdina. První je královna aspionská a amozonská Dalistrada¹¹⁸ a druhou je amozonská královna Candacis¹¹⁹.

První královna, Dalistrada, je pravou vládyní amazonek. Nejdříve odmítá Alexandrovy požadavky, později je však jednání úspěšné a ona je ale jen částečně pokořena¹²⁰. Její osoba je ovšem spjata také s aspektem bojovnice (viz. Bojovná žena), který nelze opomenout.

Druhá královna ihned jedná s Alexandrem. Zkouší jej a varuje ho před svými syny.¹²¹ Je tedy královnou intrikářkou a pokušitelkou (viz. Žena – hříšnice plná intrik a pokušení).

Jako ženu nadanou mocí můžeme vidět i Meluzínu. Je sice stále ženou svého muže, ale z její iniciativy je krajina kultivována, stavěny cesty, kláštery, pevnosti a samotný hrad Lusignan.¹²² Meluzína si sice pomáhá svými kouzly (viz. Víly, čarodějky a léčitelky), ale její činnost velmi nápadně připomíná činnost některých reálných panovnic či šlechticů, které zakládaly kláštery či kultivovaly krajinu. Meluzína tedy určitě je ženou, která měla jistou světskou moc nehledě na svou kouzelnou moc (viz. Víly, čarodějky a léčitelky).

V duchovní lyrice nalézáme jako hlavní obraz ženy, která třímá moc ve svých rukou, samotnou Pannu Marii. Její moc je sice duchovního rázu, avšak v nejedné básni je nazývána královnou či císařovnou. V básni *Zdráva, božie matko*¹²³ je její moc představena veršem „vždy sviatí v nebeském tróně.“ V básni *Zdráva, kráľevno slavnosti*¹²⁴ je Panna Marie oslovoována „kráľevno“ nebo „ciesařovno“. V poslední zde zmiňované básni *Vzdechnutí k Panně Marii*¹²⁵ je Panna Marie oslovoována „kráľevno z nebe“. Dalším případem, kdy je Panna Marie vnímána jako královna s velkou mocí je duchovně laděný román *Jiříkovo vidění*¹²⁶. Ve dvanáctém vidění hlavní hrdina Jiřík Pannu Marii vyzývá slovy: „Ó přeslavná panno Maria, paní očišťce a také pekla, ráje i všeho světa, mocná královno nebeská...“¹²⁷ Dále, v kapitole „semdezciťmé Jiříkovo vidění“¹²⁸ (sedmadvacáté

¹¹⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 88

¹¹⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 117

¹²⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 90

¹²¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 121

¹²² NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 104

¹²³ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 158-159

¹²⁴ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 164

¹²⁵ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 171

¹²⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 205-232

¹²⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 217

vidění), je Panna Marie dokonce nejdříve popsána jako královna vedle krále. Až jako odpověď na svou otázku se Jiřík dozvídá, že touto královnou je Panna Marie a králem je Ježíš Kristus. V popisu je Panna Marie titulována jako „*nebeská královna*“. Lze tedy vidět, že ženou, která třímala opravdu velkou moc (vzhledem k tehdejší mentalitě lidí možná i největší), Panna Marie beze sporu je.

2.4 Žena světice

Ve 14. století je oblíbený ideál ženy-světice. Zvláště je toto patrné za vlády Karla IV.¹²⁹ Jedná se teda spíše o 2. polovinu 14. století.

Velkou ženou světicí je již sama Panna Marie. Duchovní lyrika využívající tématu Panny Marie vyzdvihuje její svatost. Svatou se stala přes svého syna Ježíše Krista, jak zmiňuje například báseň *Zdráva, božie matko*¹³⁰. Více o úloze Panny Marie jako matky bylo řečeno výše (viz. Žena jako dcera, manželka a matka).

Hlavním atributem Panny Marie je její panenství. V mnoha básních je zmíněno přímo. Takovouto básní je například *Zdráva, králevno slavnosti*¹³¹, kde je Panna Marie oslovoována jako „*panno bez úraza*“, „*těla svého přechistá*“ či „*perla jsi panenská*“. V díle *Vzývání Panny Marie*¹³² je pak Panna Marie označována jako „*nebecká cti*“, „*květ čistoty panenské*“ nebo „*čistoty pravý kořen*“. V nejedné básni je Panna Marie přirovnávána k lilii či bílé růži, které ve středověké symbolice znamenají čistotu. Mezi těmito básněmi lze jmenovat *Raduj se, panno neposkvrněná*¹³³, *Ó Maria, Róže stkvúcie*¹³⁴ nebo *Vzdechnutí k Panně Marii*¹³⁵.

Duchovní poezie ovšem neopomíjí ani ostatní svaté ženy. Báseň *Doroto, Panno čistá*¹³⁶ je toho příkladem. Tato spíše epická báseň vypráví příběh sv. Doroty. Dorotino mučení, zázračné vyléčení a následné setnutí hlavy je ukázkou mučednictví a pravé víry v Boha. Báseň obsahuje i obrácení hříšníka na pravou víru. Přičemž se tak stane právě díky sv. Dorotě. V tomto případě je tedy sv. Dorota symbolem pevné víry v Krista.

¹²⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 227-229

¹²⁹ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 121

¹³⁰ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 159

¹³¹ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 164

¹³² LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 172-173

¹³³ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 157

¹³⁴ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 165

¹³⁵ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 171

¹³⁶ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 190-191

V Čechách na podnět Elišky Přemyslovny vzniká v 1. polovině 14. století¹³⁷ *Legenda o sv. Anežce - Vita Agnetis*¹³⁸. Sv. Anežka je obrazem trpící světice. Sama se rozhoduje pro řeholi sv. Kláry. Všechn svůj majetek prodává a nechává zřídit klášter a špitál. Sama odmítá stát se abatyší kláštera a dává přednost samotě, chudobě a svému utrpení (často se postila, bičovala se provazcem¹³⁹). Legenda následně obsahuje mnoho zvláštních úkazů. Anežku při modlitbách údajně obklopuje svaté světlo a je slyšet líbezný mužský hlas¹⁴⁰ či je spojena s celou řadou zázraků. Když byla v klášteře chudoba a nebylo co jíst, její modlitba zajistila ryby či chléb¹⁴¹. Svými modlitbami zajistila zdraví paní Žofii, když jí poslala jablka ze své zahrady¹⁴². Její modlitby téměř oživily mrtvého¹⁴³. Anežka je popisována jako vzor pro boží přikázání „*Miluj bližního svého*“. O sebe se starala velmi málo a svou péči věnovala potřebným, sestrám v klášteře nebo „*Vracelat' uprchlíkům a uvězněným svobodu, ty, kteří pro svoje provinění měli býti s'tati nebo jakýmkoli jiným způsobem trápeni, ze smrti vysvobozovala, svářící se smiřovala, pomáhajíc podle možnosti všem, jak si toho přáli.*“¹⁴⁴ Toto však není úplný výčet svatých vlastností této ženy. Měla boží vize (viděla smrt krále Přemysla Otakara II. v boji či činy jedné ze sester)¹⁴⁵ a údajně cokoliv předpověděla, to se stalo¹⁴⁶. Zázraky ovšem nekončí ani smrtí sv. Anežky. Spíše naopak. Příkladem může být zázračné otevření rakve, která byla již zatlučena nebo údajná vůně, která vycházela z jejího hrobu.¹⁴⁷ Následuje však celá řada zázraků spojených s jejím hrobem či modlitbám k ní, přičemž se jedná téměř vesměs o zázračná uzdravení. S. Anežka je tedy symbolem pravé zbožnosti a milosti boží. I když je vcelku pravděpodobné, že mnoho ctností bylo vyzdvíženo a třeba i upraveno kvůli snaze o kanonizaci této ženy (kanonizována byla ovšem až ve 20. století), slouží sv. Anežka opravdu ideálu ženy- světice.

Velmi zajímavou postavou ženy – světice je obraz „nevěsty“ v *Pasionálu Přemyslovny Kunhuty*¹⁴⁸. Nevěsta Kristova je zde osobou, ve které se snoubí

¹³⁷ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha, 2000. str. 122

¹³⁸ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 192-239

¹³⁹ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 208

¹⁴⁰ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 209-210

¹⁴¹ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 206-207

¹⁴² KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 214

¹⁴³ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 211

¹⁴⁴ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 216

¹⁴⁵ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 217-218

¹⁴⁶ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 219

¹⁴⁷ KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha, 1998. str. 224

¹⁴⁸ URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty*, Praha, 1975,

několik biblických postav a nakonec i osoba abatyše Kunhuty samé. Objevuje se zde Eva („padlá“ nevěsta) a Panna Marie (svatá nevěsta). Popis jednotlivých částí života nevěsty pak přitom odpovídá životu Kunhuty samotné¹⁴⁹. Spojování života reálné ženy s životem samotné Panny Marie je přitom neobvyklé a odporuje ideálu skromnosti. Kunhuta však byla velmi oblíbena, o čemž svědčí i poškození jejího vyobrazení v Pasionálu (její vyobrazení bylo líbáno). Neobvyklé spojení a mírně kacířské vyvyšování Kunhuty nic ovšem nemění na tom, že Kunhuta byla vnímána jako „svatá žena“, i když nebyla svatořečena.

O svatých ženách a pannách se dočteme i v románu *Jiříkovo vidění*¹⁵⁰. V kapitole „*pěťmezcítmé Jiříkovo vidění*“ (pěťadvacáté vidění) je zmínka o svatých ženách a pannách při popisu nebeských zástupů. Zajímavý je popis hierarchie těchto zástupů. Svaté pany jsou v řádu osmém a ženy, které byly provdány, dokonce v řádu devátém, který je poslední. Pokud mezi zmíněných sedmdesát svatých počítáme i svaté ženy, jsou na řádu čtvrtém. A pokud budeme počítat mezi svaté mučedníky i mučednice, dostaneme se k řádu sedmému.¹⁵¹ Ženy se tedy v této hierarchii vyskytují spíše na nižších stupních, což dle mého poukazuje na vztah církve k ženám, která ženu stále vnímá jako tvora spíše špatného (viz. Žena - hříšnice plná intrik a pokušení). A to přesto, že nejedna žena je svatou a z jedné dokonce pochází sám spasitel lidstva.

S obrazem ženy světice či ženy nějakým způsobem posvěcené se můžeme setkat ve skladbě *Čtenie Nikodémovo*¹⁵², i když v této „apokryfní skladbě“ je těchto zmínek spíše málo. První zmínkou je Pilátova žena, která se staví na obranu Krista, protože „*mnoho této noci u vidění trpěla pro něho*“¹⁵³. I když nejde o ženu svatou, myslím si, že ji do tohoto výčtu můžeme zařadit díky její intervenci v zájmu „syna Božího“. Další zmínkou je Veronika, která byla Kristem zázračně vyléčena a postavila se na jeho stranu¹⁵⁴.

S postavou Veroniky se nadále setkáváme i v díle *Legenda o Veronice*¹⁵⁵. Veronika zde však není pouze svědkem, ale je poukazováno na její zbožnost a spojitost se zázraky Ježíše Krista (opět její zázračné vyléčení). Veronika v této

¹⁴⁹ URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovny Kunhuty, Praha, 1975, str. 35-36

¹⁵⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 205-232

¹⁵¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 226

¹⁵² KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 235-277

¹⁵³ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983

¹⁵⁴ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 244

¹⁵⁵ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 281-292

legendě dokonce předává křesťanské učení dál a sama nepřímo koná zázraky obrazem Ježíše Krista – Veraikonem (plátěný šátek, kterým si Krist otřel tvář). Ač to zde není řečeno, jedná se jistě o sv. Veroniku.

Velmi oblíbenou světicí v českých zemích 14. století, hlavně v druhé polovině, byla sv. Kateřina, jejíž popis se nachází v díle *Legenda o sv. Kateřině*¹⁵⁶. Sv. Kateřina je božskou nevěstou a svatou ženou. Byla popisována jako velmi moudrá. Jako královna učila své poddané křesťanství¹⁵⁷ a za svou víru byla mučena¹⁵⁸. Ovšem s každou světicí, i se sv. Kateřinou jsou spojeny zázraky jako vyhojení ran po mučení¹⁵⁹ či rozbití mučících kol andělem, kterého bůh seslal, když se sv. Kateřina pomodlila¹⁶⁰. Nakonec je pro svou víru popravena. Ovšem i s její smrtí jsou spojeny zázraky. Místo krve mělo z jejího těla téct mléko.¹⁶¹ Nakonec olej, který vytékal z jejího hrobu, měl mít léčivé schopnosti.¹⁶²

Staročeské drama obsahuje často téma žen „světic“. Ve hře *Mastičkář*¹⁶³ se vyskytují postavy tří Marií. Jedná se o ženy, které jdou natřít Kristovy rány k jeho hrobu. Mastičkář jim nabízí různé masti a nakonec jim slíbí mast, kterou chtějí pomazat tělo Ježíše Krista.

2.5 Žena – hříšnice plná intrik a pokušení

Žena většinou není zobrazována jako bojovnice či ta, kterou by společnost brala za schopnou velkých činů. Proto musela žena použít „zbraně“, které ji zůstaly. Intriky.

Ve své práci považuji za intriky veškeré konání ženy za určitým záměrem, kdy žena využívá svého půvabu, své výmluvnosti či své vynalézavosti. Žena nesáhne po meči nebo kopí, ale využívá pouze možností, které ji zůstávají.

Je nutno si uvědomit, že žena měla zcela jiné postavení než dnes, což bylo již několikrát zmiňováno. Právě intriky a lest byla často jediná možnost ženy, jak

¹⁵⁶ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941.

¹⁵⁷ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 54

¹⁵⁸ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 90-93

¹⁵⁹ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 99

¹⁶⁰ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 107-108

¹⁶¹ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 126

¹⁶² HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. str. 127

¹⁶³ HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha, 1950. str. 17-35

prosadit svůj vlastní záměr, aniž by rozhněvala muže, který na ni měl „dohlížet“. Tedy nejčastěji otce, manžela či bratra.

Se ženou intrikánkou se setkáváme už v *artušovském cyklu*. Morgana je příkladem takové ženy. V *Písni o Nibelunzích*¹⁶⁴ se Kriemhilda stává velkou ženou intrik, když se snaží pomstít smrt svého muže Siegfrieda. S tímto obrazem se však setkáváme i v českých pramenech 14. století.

Se ženou intrikánkou se setkáváme hlavně v pozdějších románech, konkrétně v *Alexanderovi* a v *Tristramovi a Izaldě*.

Na ženu intrikánku z *Alexandera*¹⁶⁵ jsem již narazili. Je to královna Candacis. Ta s hlavním hrdinou jedná. Sama se při tomto jednání snaží dosáhnout svých tajemných cílů. Dostane Alexandera do své komnaty, zde jej zkouší. Následně mu přislíbí pomoc.¹⁶⁶ Je tedy intrikánkou spíše ze začátku a její intriky nemají temný podtext. Intriky královny Candacis jsou spíše zkouškou.

S větším počtem intrik se setkáváme v *Tristramovi a Izaldě*¹⁶⁷. Izalda a její služebná Brangenena vytvoří nejednu intriku. O svatební noci si Izalda vymění místo s Brangenenou¹⁶⁸. Když král odjíždí a má podezření, zařídí ženy přes lži, aby byl Tristram zvolen poručníkem¹⁶⁹. Její intriky slouží k naplnění lásky mezi Tristramem a Izaldou a její ochraně. Jde tím však proti svému manželovi a králi, což není příliš hodné příkladu.

Lstí umírá i samotný Tristram, když jeho manželka Izalda Stříbroruká zalže. Řekne, že královna Izalda nepřiplouvá a Tristram žalu a svým zraněním podlehně¹⁷⁰. Samotná Izalda Stříbroruká tohoto svého činu lituje¹⁷¹. Je již však pozdě. I tento obraz lstí není nikterak pozitivní.

Dalším pramenem, kde nalezneme ženskou lstivost a intriky, je román *O Apolónovi*¹⁷². Zde se vyskytují dvě postavy. První je královská dcera Tharsia. Ta musí svého otce dostat ven z lodi, jinak nebude propuštěna z otroctví. Dává mu tedy hádanky a snaží se jej přesvědčit, což se jí nakonec podaří¹⁷³. Další postavou je

¹⁶⁴ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974.

¹⁶⁵ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 23-147

¹⁶⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 121

¹⁶⁷ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980.

¹⁶⁸ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 41-42

¹⁶⁹ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 47

¹⁷⁰ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 98

¹⁷¹ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 99

¹⁷² KOLÁR, NEDVĚDOVÁ. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 181-202

¹⁷³ KOLÁR, NEDVĚDOVÁ. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 201

pěstounka princezny Tharsie Dionysiadés. Její intriky jsou však negativní, protože se snaží Tharsii zprovodit ze světa¹⁷⁴.

A naposledy se setkáváme se Istí v *Mýtu o Meluzíně*¹⁷⁵. Sama víla Istí a svými kouzly dopomůže svému manželovi získat rozsáhlá území, když mu poradí, aby žádal jen zemi, která bude určena jelení kůží.¹⁷⁶ Kůži ale nařeže na tenké kousky a kouzly svůj záměr zpečetí. Touto Istí pomůže svému manželovi a tedy zůstává tou hodnou a oddanou manželkou, která Istí pomohla rozšířit rodový majetek.

Intriky jsou vnímány jako součást žen. Středověk vnímal ženu jako nebezpečnou a lstivou. Není divu, že část těchto představ pronikla i do dvorských románů. Intriky se ženě ovšem často vymstí. Kriemhilda je díky nim nakonec zavražděna¹⁷⁷. V Tristramovi a Izaldě nelze intriky považovat čistě za dobré či špatné. Pomáhají naplňovat lásku mezi Tristramem a Izaldou, ale jsou lží a projevem neposlušnosti ke svému panovníkovi. V případě Izaldy dokonce ke svému manželovi. Intriky zde vedou dokonce ke smrti. V případě Meluzíny však slouží rodu a potrestány nijak nejsou, neboť se jednalo o „dobré intriky“.

V žákovské poezii je vcelku častý motiv ženy jako bytosti lstivé.

Báseň *Zasedání kuchařek*¹⁷⁸ je mírnější, co do hříšnosti a lstivosti žen. Žena je zde označena za hříšnou, ale jen co do tělesnosti. Svého partnera však stále miluje (viz. Žena milující a milovaná). Její lstivost je ukázána na umění skrývat její vztah s klerikem tak, aby žena nemusela svého partnera opustit. Je to tedy lstivost nikoliv negativně vnímaná, ale spíše pozitivně vnímaná.

Motiv lstivosti a hříchu je obsažen také v díle *Žáci, žáci, nežeňte se!*¹⁷⁹, která obsahuje ovšem i negativní obraz manželky (viz. Žena jako dcera, manželka a matka). Žena podle této básně vždy „hříšných záletů poskvrní své tělo.“ Přitom si

¹⁷⁴ KOLÁR, NEDVĚDOVÁ. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 193

¹⁷⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007

¹⁷⁶ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 106

¹⁷⁷ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974. str. 357-358

¹⁷⁸ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 180-190

¹⁷⁹ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 193-210

při nevěře počínají tak lstivě a obratně, že „za sebou ni nejmenší stopu nezanechá.“ Žena je zde neustálou pokušitelkou, protože nelze ukojit její nenasytný chtíč.

V básni *Zlá zkušenost*¹⁸⁰ se vyskytuje další lstivá žena využívající přepychu klerika. Když však klerik své příjmy ztratí, opustí jej se slovy: „*Ne pro tebe já jsem plála, tvé příjmy jsem milovala.*“ Další proti-ženskou básní tohoto směru je báseň *Ženská věrnost*¹⁸¹. Žena je zde dokonce označena za lovce mužů, které svádí svou „*hrou svůdnou*“.

Intriky a ženské lsti jsou hlavním tématem básně *Píseň o ženách*¹⁸². Autor varuje muže před ženskou lstí a chytrostí a dokazuje ji na příkladech jako je Eva („*jakož o Evě slýcháme, kterak Adama zklamala, když mu jablko shrýzti dala.*“), nebo jmenuje biblické muže Davida, Šalamouna (v básni *Šalomún*), Samsona a Absolona, které „*ženská lest zklamala*“¹⁸³. Pravou zbraní žen při spřádání lstí je zde jejich mluva, před kterými je však nutné se mít na pozoru: „*Když sladká slova podává, tuť jed pod medem schovává.*“¹⁸⁴

Proti ženám je zaměřena i další skladba, *Abeceda o ženách*¹⁸⁵. V ní jsou ženy líčeny hlavně jako lstivé a hříšné. Autor přitom neváhá používat výrazů jako „*krvává ta šelma*“ či „*dva jazyky žena mívá*“. Ženě je vyčítána také upovídanost veršem: „*Galánečka povídává vši své cti se snadno vzdává, roznáší, co lživého, přidává i ze svého.*“ Přitom zde opět narážíme na biblické postavy pokušitelky Evy, či oklamaných mužů Samsona či Šalamouna. V této básni je dokonce odkaz k čarodějnictví (viz. Víly, čarodějky a léčitelky).

Žena je mnohdy popisována také jako pokušitelka. To vychází ze středověké představy, že žena je ta proradná a zákeřná. Tedy ji nelze věřit. Ale ona muže stále pokouší.

S tímto obrazem se setkáváme již v *Alexandreidě*¹⁸⁶. Zde jsou dva příklady žen pokušitelek, avšak oba se vyskytují ve vloženém příběhu o trojské válce.

¹⁸⁰ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písně žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 210-218

¹⁸¹ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písně žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 240-242

¹⁸² LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 213-214

¹⁸³ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 213

¹⁸⁴ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 214

¹⁸⁵ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písně žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 259-263

¹⁸⁶ VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Praha, 1963

Prvním příkladem jsou 3 bohyně u Paridova soudu¹⁸⁷. Už je lze vnímat jako pokušitelky Paridovy. Všechny mu našeptávají a snaží se jej přesvědčit, aby zvolil tu, která mu nabízí víc. Jak dopadl Paridův soud víme. Paris zvolil bohyni lásky a tím se dostáváme k druhé pokušitelce. Tou je samozřejmě Helena. Právě ona stojí za zánikem Tróje¹⁸⁸. Verš „*Řiedko jest kdy pochváleno: bez trávy lúka sečená, bez príslovie krásná žena.*“¹⁸⁹ naráží v kontextu celého díla na hřích v ženě, pokušitelce.

S další pokušitelkou se setkáváme v *Kronice o Bruncvíkovi*¹⁹⁰. Zde jí je Europa, napůl žena, napůl ryba. Svou krásou pokouší Bruncvíka, který s ní má „*utěšenie*“.¹⁹¹ Přitom Bruncvík je ženatý a měl by být své ženě zcela věrný. Europa však Bruncvíkovi poskytuje pouze částečnou útěchu. Je od pasu dolů ryba a nelze tedy uvažovat o sexuální stránce tohoto vztahu.

Jako pokušitelku můžeme však vnímat i Izaldu, která svou krásou již Tristrama přitahuje či Meluzínu, která svým tajemstvím pokouší svého vlastního muže a její nabídka k manželskému svazku¹⁹² je svým způsobem také pokoušení.

V duchovní lyrice je jako hlavní pokušitelka a hříšnice uváděna Eva. V básni *Zdráva, mořská hvězdo*¹⁹³ je Panna Marie oslovena: „*ustav ny v pokoji, proměniec jmě Evino.*“, což odkazuje k nelichotivé pověsti této biblické ženy. Prvotní hřích je zmíněn i v básni *Vzývání Panny Marie*¹⁹⁴ ve verši: „*tys vešken svět obživila, jenž bieše Eva umorila.*“ Žákovská báseň *Nevěře ženě*¹⁹⁵ využívá tématu Evy „pokušitelky“ velmi výrazně. Autor se stylizuje do osoby Adama a nařiká, jak byl Evou oklamán a podveden. Následně jsou zmíněni další bibličtí muži, kteří byli ženami podvedeni. Eva se jako hříšnice objevuje i ve skladbě *Čtenie Nikodémovo*¹⁹⁶. Zde je však kající se hříšnicí, která přes Ježíše Krista dosáhne nebe.¹⁹⁷ Více prostoru je Evě věnováno v díle *Život Adama a Evy*¹⁹⁸. Eva je zde hlavně hříšnicí, která může za vyhnání z ráje. Při pokání není však dost silná a

¹⁸⁷ VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Praha, 1963. verš 740-770 (Svatovítský zlomek)

¹⁸⁸ VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Praha, 1963. verš 810-825 (Svatovítský zlomek)

¹⁸⁹ VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Praha, 1963. verš 820 (Svatovítský zlomek)

¹⁹⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 165-178

¹⁹¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 167

¹⁹² NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 80-81

¹⁹³ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 161

¹⁹⁴ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 172-173

¹⁹⁵ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písňe žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 264-266

¹⁹⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 235-277

¹⁹⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 271-272

¹⁹⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 295-308

neodolá pokušení ďábla.¹⁹⁹ Jako trest za její hříchy jsou dány ženě porodní bolesti.²⁰⁰ Nadále v díle nalézáme spíše další odkazy na její první hřích než nové hříchy a prohřešky.

Je tedy vidět, že středověk využívá obrazu „pramatky“ Evy jako obrazu hříšné ženy, jež se provinila.

S postavami žen se setkáváme i v dramatu 14. století. Prvním příkladem je manželka mastičkáře v stejnojmenné hře, tj. *Mastičkář*²⁰¹. Tato žena je hříšnicí kvůli tomu, že preferuje světské statky a odmítá vyjít vstříc třem Mariím, které chtějí tělo Krista namazat vonnými mastmi. Ženu hříšnici lze také nalézt ve hře *Hra Veselé Magdaleny*²⁰². Sama Magdalena je rozmarnou a hledí si pouze světských věcí. Její sestra Marta ji nabádá, aby se vrátila k víře a „králi nebeskému“.²⁰³ Magdalena uposlechne a kaje se ze svých hříchů.

V žakovské básni *Nešťastná*²⁰⁴ je motivem následek hříchu. Dívka si stěžuje, že „plod mě tíží pod pasem.“ Jelikož ovšem není provdána a její milý utekl, sklízí posměch a pohrdání okolí: „...pokyvují, jak by žena měla být hned upálena, že jedinkrát zhřešila.“ Na této básni lze vidět postoj společnosti k prohřeškům. Když byla žena svobodnou matkou, spáchala tím hřích. Protivila se svatým zásadám.

Jako hříšnice jsou označovány v žakovské básni *Nevěstka*²⁰⁵ všechny ženy, které „milují za peníze“. Přitom je však zvláštní, že styk s nimi není muži přímo zakazován, ale je „pouze“ velmi nedoporučován.

Se ženou pokušitelkou se setkáváme i v duchovně laděném románu *Jiříkovo vidění*²⁰⁶. Ve čtvrtém vidění²⁰⁷ na sebe ďábel bere podobu ženy, která je však částečně zvířetem (viz. Žena příšera). Tento ďábel se následně snaží hlavního hrdinu Jiříka svést. Přitom používá lstivých slov a přetvářky. Druhým případem je desáté vidění²⁰⁸, kde ďábel na sebe bere podobu dívky, kterou Jiřík zná a které dal

¹⁹⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 297

²⁰⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 299

²⁰¹ HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha, 1950. str. 17-35

²⁰² HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha, 1950. str. 39-42

²⁰³ HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha, 1950. str. 41

²⁰⁴ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 55-57

²⁰⁵ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 244

²⁰⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 205-232

²⁰⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 210-211

²⁰⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 215-216

několik darů. Ďábel opět používá lstí a snaží se na Jiříka citově působit a přesvědčovat jej lstivými řečmi. Jiřík však těmto nástrahám odolá. Ovšem nejen pokušitelka se v tomto románu vyskytuje. V sedmnáctém vidění vidí utrpení mužů i žen. Kapitola často přímo jmenuje ženské hříchy, za které jsou mučeny. Je to například dávání svého těla za peníze. Ostatní hříchy jsou spíše společné s muži. Z těch lze jmenovat smilstvo, hněv či další „smrtné hříchy“.

Pokušitelkou je i žena Putifara v díle *Život Josefův*²⁰⁹. Tato žena se snaží Josefa několikrát svést, neboť je naprosto okouzlena jeho krásou.²¹⁰ Přitom využívá lstí, intrik a přetvářky. Snaží se přelstít Josefa nebo přimět svého muže, aby se Josefovi pomstil za to, že ji odmítl.²¹¹ Nakonec se však tato hříšnice kaje a je jí od Josefa odpuštěno.²¹²

2.6 Bojovná žena

Někdy se v rytířském románu setkáme s obrazem ženy jako bojovnice. Toto pojetí je však neobvyklé a jeho ukázky jsou málo časté.

Se ženou bojovnicí se můžeme setkat již v *Písni o Nibelunzích*²¹³. Zde jí je Brunhilda, kterou král musí porazit²¹⁴ a pokořit (samozřejmě s pomocí hrdiny Siegfrieda), aby se mohla stát jeho ženou. Zdatnost Brunhildy je značná²¹⁵ a hrdina musí vynaložit mnoho sil, aby tuto ženu porazil v úkolech, v kterých neuspělo mnoho statných mužů, ale sama Brunhilda je zvládala více než obstojně.

V českém románu je tento obraz ženy zmíněn pouze jednou, a to v *Alexanderovi*²¹⁶. Zde je touto bojovnicí královna amazonek Dalistrada.²¹⁷ A není tou bojovnicí pouze ona. Sama ve svém dopise králi Alexandrovi zmiňuje své zdatné bojovnice.²¹⁸ Nakonec se však i ona podvolí Alexandrovi.

²⁰⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 311-335

²¹⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 318-319

²¹¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 320-321

²¹² KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 323-324

²¹³ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974.

²¹⁴ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974. str. 80

²¹⁵ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974. str. 66

²¹⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 23-147

²¹⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 89

²¹⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 89-90

Jistou formu bojovnosti můžeme sledovat u sv. Kateřiny v *Legendě o sv. Kateřině*²¹⁹. Kateřina neustále bojuje za svou víru. Nebojuje však fyzickými zbraněmi jako meč či kopí, ale svým rozumem, uměním argumentace a moudrostí. Nejde tedy o bojovnou ženu, jak jsme mohli nalézt v rytířských románech. Přesto si tento aspekt sv. Kateřiny dovoluji do této kategorie zařadit. Bojovné odhodlání sv. Kateřiny jistě nechybělo.

2.7 Víly, čarodějky a léčitelky

Klasicky byla ženám dávána nadpřirozená moc. Již v nejstarších románech se setkávám s obrazem ženy jako čarodějky nebo víly. Ženy ovšem vládnou i léčitelskému umění různého rozsahu. Od velkých znalostí až po téměř zázračné schopnosti.

Ze začátku je třeba definovat, koho vlastně středověk vnímal jako vílu a čarodějkou. Nelze příliš rozlišovat mezi vílou a čarodějkou. Autoři mezi tyto dva pojmy často kladli rovnítko. Víla je jednoznačně bytost mocná, magicky nadaná.²²⁰ Martin Nejedlý ji označuje dokonce slovem „učená“.²²¹ Církev sama údajně víly považovala za ztělesnění ďábla, ale ve dvorské literatuře je víla spíše symbolem moci.²²² Někdy byly víly dokonce služebnicemi samotného boha, jak je zmíněno v nejednom románu (konkrétně v *Oberonovi*²²³ či *Mýtu o Meluzíně*²²⁴). Víla je zobrazována jako ideální aristokratka. Jezdí na koni, je nádherně oblečená a nesmírně krásná.²²⁵

²¹⁹ HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941.

²²⁰ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 125

²²¹ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 148

²²² NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 114

²²³ CIBULA, Václav. *Hrdinské legendy staré Francie*. 2. Praha, 1973. str. 212

²²⁴ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 108.

²²⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 154

Víly však mohly být i šalebné, plné klamu. Rytíře obloudí a ke sňatku jej spíše donutí, než aby si jeho náklonnost získala „přirozenou cestou“²²⁶. Až zásah kněze či odhalení vílího tajemství ji donutí odejít.²²⁷

Mnohdy je ale situace jiná a smrtelník odchází s vílou do její říše a mizí tak navždy ze světa smrtelníků.²²⁸

S vílami se setkáváme už v nejstarších románech. Samotný *Artušovský cyklus* obsahuje několik takovýchto postav. První stojí za zmínku Morgana Le Fey. Ta je paní na Avalonu a sama mocnou léčitelkou, která údajně Artuše po bitvě Camllanu odváží na Avalon a léčí jeho zranění.²²⁹ Její samotné přízvisko „Le Fey“ znamená víla. Druhou představitelkou, která se však vyskytuje v pozdějších verzích těchto příběhů, je Jezerní paní (v originálním znění Dame de Luc²³⁰). Ona je ochránkyní rytířů²³¹, zatímco se Morgana stává jejích hubitelkou²³². Od 13. století je Morgana stále více považována za zlou. To ona je proti „správnému“ vztahu muže a ženy, obrací jej naruby ve svém *Údolí bez návratu*²³³. Obě tyto postavy jsou však nadány kouzelnou mocí. Morgana ji dokazuje svým uměním měnit tvary²³⁴, Jezerní paní svou kouzelnou pomocí Lancelotovi. Tomu poskytla kouzelný štít²³⁵.

S vílami se setkáváme i v *Písni o Nibelunzích*, i když zde jsou pouze epizodními postavami. Zde jedná o vodní víly, které věští budoucnost²³⁶.

²²⁶ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 147

²²⁷ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 158

²²⁸ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 163, 167

²²⁹ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 134

²³⁰ PATON, Lucy Allen. *Studie in the Fairy Mythlogy of Arturian romance*. Boston U.S.A., 1903. str. 167

²³¹ PATON, Lucy Allen. *Studie in the Fairy Mythlogy of Arturian romance*. Boston U.S.A., 1903. str. 171

²³² PATON, Lucy Allen. *Studie in the Fairy Mythlogy of Arturian romance*. Boston U.S.A., 1903. str. 49

²³³ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 169-170

²³⁴ PATON, Lucy Allen. *Studie in the Fairy Mythlogy of Arturian romance*. Boston U.S.A., 1903. str. 15

²³⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 140

²³⁶ *Píseň o Nibelunzích*. Praha, 1974. str. 237-239

V *Alexandreidě*, *Kronice o Štilfrídovi* a v *Kronice o Bruncvíkovi* se víly ani čarodějky nevyskytují. Nalézáme zde však jiné aspekty ženy, které lze směle zařadit do „magického“ okruhu.

V *Alexanderovi*²³⁷ nacházíme ženy kněžky schopné věštit budoucnost. Jedné však Alexandr nevěří, protože jej nazvala „*Herkulešem*“²³⁸. Druhá kněžka však přesně věští budoucnost Alexandrovi i Stragorovi.²³⁹ Věštění budoucnosti je přitom považováno za „magický“ úkon.

V *Kronice o Bruncvíkovi*²⁴⁰ narážíme na ženu léčitelku. Je jí Afrika, dcera krále Olibria. Právě ona pomáhá Bruncvíkovu lvu ošetřovat vážná zranění, které Bruncvík utřžil v boji s Baziliškem. Afrika jej po devět dnů léčí pomocí koření, které přinesl lev, a tím Bruncvíka zachrání.²⁴¹

V *Tristramovi a Izaldě*²⁴² postava víly či čarodějky není přímo přítomna. Na určitou formu kouzelnictví zde však narážíme ve formě kouzelného nápoje, který měla připravit Izaldina matka²⁴³. S ženou, která je v kouzlech sběhlá, se setkáváme, když se Izalda potřebuje zbavit krále Kaedina. Vyhledá stařenu, který jí dá podušku. Ta způsobí, že Kaedin usne a neprobudí se dřív, než mu podušku neodeberou.²⁴⁴

Sama Izalda je velmi schopnou léčitelkou. Dokazuje to i verš:

„*Ta j' byla králova dcera, Izalda menována,
ta sibyla jest široce v světě známa,
i byla jest v lékařství velmi dospěla
a toho viec než který muž v světě uměla.*“²⁴⁵

Tristram sám nechává pro Izaldu poslat, aby zhojila jeho rány, neboť ona jediná má tu moc.²⁴⁶

S vílami a kouzly se nejvíce setkáváme v *Mýtu o Meluzíně*²⁴⁷. Sama Meluzína je vílou i přesto, že její otec byl člověkem. Je typickou představitelkou

²³⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 23-147

²³⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 52

²³⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 54-55

²⁴⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 165-178

²⁴¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 174

²⁴² TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980.

²⁴³ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 37-38

²⁴⁴ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 86

²⁴⁵ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 27

²⁴⁶ TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha, 1980. str. 98

²⁴⁷ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007.

víly středověkého románu. Rytíř Raymondin ji potkává v lese u studánky²⁴⁸, víla mu nabídne hojnost, mnoho pokladů a pomoc při řešení problémů pokud splní základní podmínku. V případě Meluzíny to je, že ji nikdy nebude chtít spatřit v sobotu.²⁴⁹ Rytíř tuto podmínku poruší a tím ztratí manželku, její kouzelnou podporu a ji uvrhne do prokletí.²⁵⁰ Toto schéma odpovídá oblíbenému schématu vztahu víly se smrtelníkem²⁵¹. Oproti klasickému varování smrtelníka před vílou, je tento svazek oslavován a považován za štědrý a požehnaný.²⁵² Meluzína sama je vzornou křesťankou a dobrou pomocnicí svému manželovi a svým synům.²⁵³ Je nositelkou bohatství, prosperity a síly rodu.

Spojení žen a čarodějnictví se objevuje i v žakovské básni *Abeceda o ženách*²⁵⁴. Verš zní: „*Krutě i tu lásku boží zohavuje v kalné louži, zmatek plodí, čaruje – ať se ctitel varuje!*“ Jde sice o velmi krátkou zmínku, ale vzhledem k povaze básně (vyjmenovávání jednotlivých nešvarů žen) ji lze považovat na plnohodnotný popis ženské vlastnosti. Více se však v této básni užívá tématu lstivé a hříšné ženy (viz. Žena – hříšnice plná intrik a pokušení).

Mezi ženy léčitelky můžeme zařadit samotnou Pannu Marii. V několika duchovních básních je uvedena její znalost bylin a drahých kamenů, kterým byla ve středověku přisuzována léčivá moc. Tato skutečnost je zmíněna v básni *Ó Maria, matko milostivá*²⁵⁵. Verš v této skladbě zní: „*Všeckny moci kamenie drahého máš i koření, toť do tebe vie človečí pokolenie.*“ V básni *Zdráva, božie matko*²⁵⁶ je léčení zmíněno hlavně jako takové ve spojení s mastmi: „*Plna jsi lékarstvie cného i rozličné masti,...*“ a Panna Marie je zvána „*lékařnice*“.

²⁴⁸ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 80

²⁴⁹ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 81

²⁵⁰ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 82

²⁵¹ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 95

²⁵² NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 182

²⁵³ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 182-183

²⁵⁴ MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. Praha, 1970. str. 259-263

²⁵⁵ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 169

²⁵⁶ LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha, 1990. str. 158-159

2.8 Žena příšera

V některých románech se setkáváme s obrazem ženy, která je ženou jen z části. Některé části jejího těla jsou zvířecí či je jinak tělesně zdeformována.

V *Artušovských románech* se tato „žena příšera“ nevyskytuje, stejně tak v *Písni o Nibelunzích*. Není přítomna ani v *Tristramovi a Izaldě* či *Kronice o Štilfrídovi*. Tuto podobu ženy nenajdeme ani v původní *Alexandreidě*.

Zmínky na tento aspekt ženy můžeme nalézt až v 2. polovině 14. století. Romány, ve kterých se tento typ vyskytuje jsou *Alexander*, *Kronika o Bruncvíkovi*, *Mýtus o Meluzíně* a *Jiříkovo vidění*.

V *Alexanderovi*²⁵⁷ se setkáváme s různými divými ženami, které mají nějakou tělesnou odchylku či nezvyklé chování. Alexander se tak setkává s ženami, které mají šest rukou a žijí s divokými vepři²⁵⁸, nebo s chlupatými ženami žijícími v indických lesích²⁵⁹.

V *Kronice o Bruncvíkovi*²⁶⁰ je z části ženou a z části rybou postava Europy. Není ji však věnováno mnoho místa. Jen popis, že má dívčí hlavu a ruce. Zbytkem těla je rybou.²⁶¹ Druhou postavou, která je zpola ženou a z části hadem je Afrika, dcera krále Olibria. Ta má místo nohou dva hadí ocasy, což je následek prokletí zlého Baziliška. Afrika je pouze z části zvířetem a jen na určitý čas. Přes noc a dopoledne má lidské nohy, po zbytek dne nahrazují její končetiny již zmíněné hadí ocasy.²⁶²

Meluzína je také z části hadem. Její vlastní matka ji proklela za to, že uvěznila svého otce do kouzelné hory.²⁶³ Každou sobotu se tedy mění a uzavírá se do lázně, aby ji její manžel neviděl. Jednou však její manžel Raymondin porušil slib. „*Spatřil Meluzínu, jak si v koupeli pročesává vlasy. Až do pasu měla podobu ženy. Ale od pasu dolů se hrozivě svíjel její obrovský a dlouhý hadí ocas, tlustý jako sud k nakládání sledů. Bičovala s ním hladinu, takže voda stříkala až ke klenbě*

²⁵⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 23-147

²⁵⁸ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 94

²⁵⁹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 99

²⁶⁰ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 165-178

²⁶¹ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 167

²⁶² KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 173

²⁶³ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 80

sálu.“²⁶⁴ Sama Meluzína však není zlou. Její stvůrná podoba je dána kletbou. Když je pak nucena opustit hrad, zůstává ji hadí podoba.²⁶⁵

Se ženou, která je částečně i zvířetem, se setkáváme v románu *Jiříkovo vidění*²⁶⁶. Ve čtvrtém vidění na sebe bere ďábel podobu ženy, která má však jednu nohu volskou a druhou koňskou.²⁶⁷

²⁶⁴ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 81-82

²⁶⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007. str. 82

²⁶⁶ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 205-232

²⁶⁷ KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. str. 210

3. Závěr

3.1 Žena milující a milovaná

Se ženou milující a milovanou se setkáváme spíše v pozdějších románech a spíše v těch, které jsou výrazně inspirovány zahraničním tématem jako je dílo *Tristram a Izalda* či jsou zahraničního původu, ale s Čechami je pojí používání. To jsou např. romány *Píseň o Nibelunzích* nebo *Mýtus o Meluzíně*.

V apokryfních textech a v legendách se tento aspekt ženy vyskytuje také, ale je spíše druhotným aspektem a žena zde je hlavně světicí nebo hříšnicí.

V poezii se spojení lásky a ženy vyskytuje přeci jen častěji a dochází zde dokonce i k popisům tělesné lásky, kterou české prostředí spíše posouvá do pozadí a nebo ji vůbec nezmiňuje. Básně jsou typické hlavně popisem fyzické krásy, až potom následují duševní vlastnosti. Toto se hlavně vyskytuje v žákovské poezii.

Samotné české prostředí dávalo přednost spíše jiným aspektům ženy než ženě „milující a milované“. Ale i tento středověký oblíbený aspekt lze celkem často nalézt hlavně ve spojení s dalšími aspekty.

3.2 Žena jako dcera, manželka a matka

Obraz dcer, manželek a matek se vyskytuje v téměř každém románu či legendě. Nelze říci, jestli se tento aspekt vyskytuje více v románech vzniklých na území Zemí koruny české či v literatuře zahraniční a k nám přenesené. Nešlo jednoduše vytvořit popis ženy, která by neměla žádné vazby na muže. České prostředí ze začátku tento obraz spíše preferuje, jak je vidět v *Alexandreidě*, kde je žena definována právě jako dcera, matka nebo manželka muže. Postupně se ovšem dávají do popředí jiné aspekty ženy. Žena jako dcera, manželka a matka ale nemizí. Tyto úlohy jí zůstávají nadále. Obvykle jde ale spíše o součást celkové popisu ženy, než o její dominantní aspekt.

V poezii se tento obraz vyskytuje spíše v menší míře. Když je o duchovní poezii, je obvykle velebena role ženy jako matky a oddané služebnice svého muže. V žákovských básních nalezneme ale i negativní obrazy matek a manželek, kdy

jsou jim přisuzovány vlastnosti opačné, než které jsou středověkým ideálem. Manželky se tedy stávají záletnými, matky necitelnými vůči svým dětem.

3.3 Žena a moc

Mocná žena je minoritním obrazem v rámci literatury 14. století. Opět se tomu nelze zcela divit. Žena podle středověku měla být vždy pod „dozorem“ muže.

V románech se setkáváme většinou s manželkami králů, kteří třímají moc ve svých rukou a žena tuto moc může využívat pouze zprostředkovaně. Ovšem v románu Alexander lze nalézt ženy, které vládou samy. Obě královny jsou však spíše vnímány jako královny, které je dobré si podrobit. To souhlasí i s postojem z *Písně o Nibelunzích*, kde je Brunhilda také vládkyní, kterou je dobré si podmanit a to nejlépe sňatkem.

Tento náhled opět koresponduje s náhledem na ženu ve středověku.

Výjimkou je obraz Panny Marie jako mocné ženy. Její moc sice vychází od jejího syna Ježíše Krista, ale často je vzývána jako žena, která třímá určitou moc ve svých rukou sama. Zvláštní postavení Panny Marie je však způsobeno jejím postavením ženy světice, které přeci jen určitou mužskou autoritu nad sebou mají (myšleno Ježíše Krista).

3.4 Žena světice

Jak bylo již v textu řečeno, obraz ženy světice je ve 14. století oblíbený. A to samozřejmě v rámci duchovní literatury.

Nejvíce často zmiňovanou svatou ženou je Panna Marie. Její vzývání a velebení je velmi časté v duchovně laděné poezii.

V českém prostředí se však objevují i další světice či „svaté ženy“ než pouze Panna Marie. Můžeme jmenovat Sv. Anežku (i když byla kanonizována až ve 20. století), sv. Kateřinu, sv. Dorotu, nebo sv. Veroniku. Tyto a další se objevují v legendách, apokryfních textech a básních. Některé vznikly na území Zemí koruny české, jako např. anežská legenda. Některé byly přejaty ze zahraničí a v Čechách upraveny, aby vyhovovaly českému prostředí.

3.5 Žena – hříšnice plná intrik a pokušení

Žena byla velmi často spojována s hříchem, intrikami a pokušením. A to téměř ve všech druzích pramenů, které v této práci používám, tedy od dvorského románu, přes apokryfní texty a básně po středověké drama.

Ve dvorském románu je žena pokušitelka nebo intrikánka velmi častou postavou. Na počátku 14. století v české tvorbě převažuje postava pokušitelky. Právě tento aspekt je patrný v *Alexandreidě*. Později se objevují intriky a v mnoha románech 2. poloviny 14. století je pokušení zastoupeno spíše v menší míře. Dominují právě intriky, jak lze vidět např. v *Tristramovi a Izaldě*. Intriky ženy nejsou však vždy zcela špatné. Příkladem mohou být intriky, které použila Meluzína pro rozšíření rodového majetku.

V duchovní próze a poezii se k tématu intrik a pokušení přidává ve větší míře téma hříchu. Ženě je vyčítána její hříšnost, intriky a to, že neustále pokouší muže. Eva je velmi častým obrazem ženy hříšnice. Dá se téměř říct, že Eva slouží jako předobraz pro všechny ženy hříšnice. Žena je tedy hříšnicí, pokušitelkou a intrikánkou hlavně v očích církve a duchovenstva. Jelikož je ovšem tato představa součástí dobové mentality, objevuje se i ve dvorském románu.

3.6 Bojovná žena

Tento obraz ženy není příliš častý, ale objevuje se. Od žen se přeci jen čekala krása a jemnost, které se s bojovným životem spíše neslučují.

Žena jako bojovnice má v literatuře 14. století spíše úlohu ženy, kterou je vhodné pokořit a dodat jí mužskou nadvládu, která ji doposud chyběla. V případě *Alexanderské Dalistrady* i nadále zůstává bojovnicí. Zde je to však spíše otázkou zachování tradic popsaných samotnou Dalistradou. I tak je však již pod nadvládou muže. Brunhilda z *Písně o Nibelunzích* sama ztrácí tento aspekt po tom, co se provdá a je pokořena Siegfriedem.

Určité bojové odhodlání je u žen velebeno, pokud brání svou víru jako je tomu v *Legendě o sv. Kateřině* či jiných světic a „svatých žen“. Jiná forma bojovnosti je u žen nežádoucí.

3.7 Víly, čarodějky a léčitelky

Žena jako nositelka nadpřirozených schopností je ve středověké literatuře celkem častý jevem. Nejčastější je její úloha léčitelky, která je podmíněna tradicí středověku. Tradiční úlohou je i věštění budoucnosti, které známe už z nejstarších pověstí zmíněných v Dalimilově kronice (například kněžna Libuše). Obě tyto úlohy ženy se vyskytují v celém 14. století. Úloha léčení byla velmi ctěna a její spojení s postavou Panny Marie není tedy příliš překvapivé. V několika básních je léčení vnímáno jako doména Panny Marie a lidstvo jej zná právě od ní.

Spojení ženy a kouzel se objevuje v literatuře až ke konci 14. století. Přichází se zahraniční látkou. Víly čarodějky se plně vyskytují až v *Meluzínském mýtu*, i když kouzla najdeme i v *Tristramovi a Izaldě*. V *Mýtu o Meluzíně* se setkáváme s dobrotivou vílou, která používá svou moc k dobrým věcem. Je ochránkyní vlastního rodu, nositelkou hojnosti a štěstí, opředenou tajemnou mocí a nesoucí osudovou kletbu. Takové je oblíbené středověké vnímání víl čarodějek.

3.8 Žena příšera

Zatímco „ženy příšery“ z *Alexandera* jsou spíše ukázkou exotiky daných krajů, Afrika a Meluzína představují jiný typ obrazu. Jsou ženou a hadem. Had neměl ve středověku dobrou pověst. Toto zvíře stálo za vyhnáním Adama a Evy z ráje. Toto spojení ženy a hada tedy nejspíše vyjadřuje postavení k ženám jako takovým. Žena vzbuzuje touhu, ale zároveň strach, nedůvěru a odpor. Je velmi pravděpodobné, že právě hadí podoba odkazuje na prvotní hřích. Vždyť had při vyobrazení prvotního hříchu má velmi často ženskou tvář, jak lze vidět například v *Pasionálu abatyše Kunhuty*.

Deformace ženy v Jiříkově vidění poukazuje spíše na nezemský původ postavy a to, že se jedná o d'áblův převlek. Středověk často spojoval vnitřní a vnější krásu. Deformace těla tedy poukazuje na deformaci vnitřní stránky. Což lze od d'ábla jistě čekat.

3.9 Shrnutí

Vytvořit celkový obraz ženy v literatuře 14. století není zcela jednoduché. Jsou zde aspekty, které se objevují v celém období 14. století. Existují ovšem i takové, jejichž vývoj je více znatelný a pozorovatelný. V případě tohoto vývoje je nutné příslušné aspekty rozdělit v rámci obou polovin 14. století.

Prvním aspektem, který se příliš nemění v rámci století je zasazení ženy do rodiny. Aristokratická dcera byla stále vnímána jako prostředek k rodové diplomacii, manželka měla být stále tou věrnou služebnicí svého muže. Tento aspekt později přechází spíše do pozadí, ale je stále dost patrný a je součástí dobového ideálu.

Po celé 14. století se také objevují „ženy světice“ a „ženy hříšnice“. A to zvláště v duchovní literatuře. Tato stránka ženy se během celého století také příliš nemění. Obraz ženy jako světice nebo hříšnice je součástí křesťanského písemnictví, jehož vývoj by bylo nutné sledovat v rámci celého středověku a nikoliv pouze v rámci jednoho století.

Ženám zůstalo také léčitelství. Byla to jejich doména a ve dvorském románu se setkáváme pouze se ženami léčitelkami. Muži jsou vládci a bojovníci, léčitelství nenáleží do jejich aspektů.

Ostatní aspekty však procházejí určitou proměnou.

V první polovině století je ještě žena vnímána spíše jako pokušitelka. Má být pokornou služebnicí muže a pokud jí mužské vedení chybí, znamená to katastrofu pro ženu i pro její okolí. Přitom není příliš zmiňována sexuální stránka vztahu muže a ženy, zvláště v českém prostředí, které je v tomto směru dosti zdrženlivé.

V druhé polovině století je vztah k ženě o poznání lepší. Žena už je tou milovanou a milující. Přináší radost a podporu rytíři. V případě víl přináší nadpozemské bohatství a magickou ochranu svému rodu. Stále je však obávanou. Z otevřeného pokušení spíše ale přechází k intrikám a lžím. Hadí část v ženě je symbolem hříchu, který nese žena stále v sobě. Sexuální stránka ženy se zde již alespoň částečně projevuje, i když české prostředí je i nadále spíše zdrženlivé k tomuto tématu.

3.10 Resume

It's not simple to describe a picture of woman in literature of 14th century. There are aspects which can be found in the whole 14th century. However, there are some aspects whose development is more apparent and observable. In the case of this development, it is necessary to divide the relevant aspects to both halves of the 14th century.

The first aspect that has not changed much in the whole century is set in women in the family. Aristocratic daughter was still perceived as a device of family diplomacy, the wife should still be the most faithful servant of her husband. This aspect later moved more into the background, but it's still quite evident and it's part of the contemporary ideal.

In the whole 14th century, there are also "saint women" and "sinful women." This could be found mainly in spiritual literature. This part of image of woman has not changed much in the whole century. The image of women as a saint or a sinful is part of the Christian literature, whose development would be monitored in the whole Middle Ages, not only within 14th century.

Women are still the healers. It was their domain and in the romances we meet only women healers. Men are the rulers and warriors, they haven't healing aspect.

The other aspects undergo some changes.

Woman is still more perceived as a temptress in the first half of the century. She should be a humble servant of man. If her man leadership is missing, it means disaster for the woman and her surroundings. Sexual relationship between man and woman isn't mentioned, especially in the Czech territory, which is quite modest.

In the second half of the century, the relationship to the woman is much better. The woman is already the most beloved and loving. She brings joy and support to her knight. In the case she is fairy, she brings wealth and magical protection for her family. But she is still feared. She passes open temptation to the intrigues and lies. Snake in the woman is a symbol of sin, which woman carries still inside. Sexual aspect of woman is partially reflected, even though the Czech territory is still reticent on this subject.

4. Použité prameny a literatura

- CIBULA, Václav. *Hrdinské legendy staré Francie*. 2. Praha : Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, 1973. 234 s.
- HRABÁK, Josef. *Legenda o sv. Kateřině*. Praha : Melantrich, 1941. 148 s.
- HRABÁK, Josef. *Staročeské drama*. Praha : Československý spisovatel, 1950. 256 s.
- KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. 1. vyd. Praha : Odeon, 1983. 478 s. Živá díla minulosti.
- KOLÁR, Jaroslav. *Středověké legendy o českých světcích*. Praha : Nakladatelství lidové noviny, 1998. 263 s. ISBN 80-7106-280-4.
- LECOUTEUX, Claude. *Trpaslíci a elfové ve středověku*. 1. vyd. Praha : Volvox Globator, 1998. 171 s. Garuda; sv. 15. ISBN 80-7207-118-1.
- LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. 1. Praha : Vyšehrad, 1990. 406 s. ISBN 80-7021-015-X.
- LEHÁR, Jan. *Nejstarší česká epika : Dalimilova kronika, Alexandreida, první veršované legendy*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1983. 232 s.
- LENDEROVÁ, Milena, et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.
- MERTLÍK, Rudolf, et al. *Carmina scholarium vagorum = Písň žáků darebáků*. 1. Praha : Svoboda, 1970. 483 s.
- NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. 1. vyd. Praha : Scriptorium, 2007. 504 s. ISBN 978-80-86197-81-4.
- NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. 1. Praha : Vyšehrad, 2000. 356 s. ISBN 80-7021-305-1.
- PATON, Lucy Allen. *Studies in the Fairy Mythology of Arturian romance*. Boston U.S.A. : Ginn & Company, Publishers, 1903. 288 s.
- Píseň o Nibelunzích*. 1. Praha : Odeon, 1974. 389 s.
- THOMAS, Alfred. *Čechy královny Anny : Česká literatura a společnost v letech 1310 - 1420*. 1. Brno : Host - vydavatelství s.r.o., 2005. 260 s. ISBN 80-7294-132-1.
- TICHÁ, Zdeňka. *Tristram a Izalda*. Praha : Mladá fronta, 1980. 110 s., 2.

URBÁNKOVÁ, Emma ; STEJSKAL, Karel. *Pasionál Přemyslovny Kunhuty :
Passionale Abbatissae Cunegundis*. 1. Praha : Odeon, 1975. 239 s.

VÁŽNÝ, Václav. *Alexandreida*. Hana Nahodilová. 2. vyd. Praha : Nakladatelství
Československé akademie věd, 1963. 256 s., 9. ISBN 21-080-63.

5. Abstrakt

5.1 Anotace

Bakalářská práce se zabývá obrazem ženy v písemnictví 14. století s důrazem na česká díla. Zmíněna jsou ale i díla zahraniční, i když spíše okrajově. V práci jsou představeny primární prameny a sekundární literatura, z kterých práce vychází. Nadále jsou rozebírány jednotlivá vyobrazení ženy v jednotlivých pramenech s odkazy na jiný aspekt stejné literární postavy v rámci obsahové části práce. Konec práce obsahuje závěry jednotlivých obrazů a následně celkový přehled toho, jak byla žena v rámci použitých pramenů 14. století vnímána.

Klíčová slova:

Literatura 14. století, žena ve středověku, dvorské romány, apokryfní texty, žakovská poezie, středověké drama.

5.2 Annotation

This bachelor project deals with image of women in literature of 14th century with accent on the Czech productions. Foreign productions are mentioned as well, but this productions are mentioned marginally. In this text, there are presented primary and secondary sources on which the project is based. Continue of text is focused on women in images of sources with links to another aspect of the same characters in term of content of the work. End of project includes the conclusions of individual images and then an overview of how a woman in the 14th century was perceived.

Keywords:

Literature of 14th centruy, woman in middle ages, romances, apocryphal texts, student's poetry, medieval drama.

6. Obrazová příloha

lidská monstra

(KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Proza českého středověku*. Praha, 1983. č.13)

Asenech a Josef

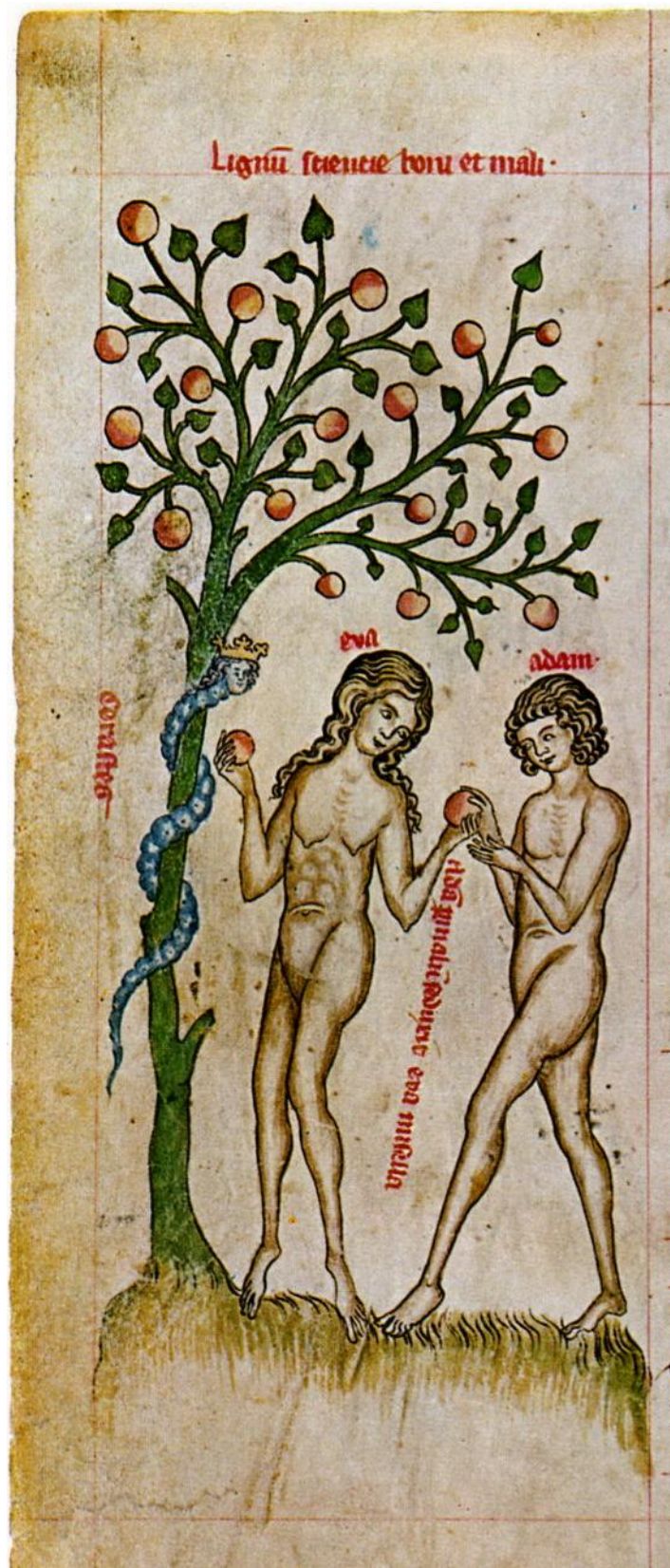
(KOLÁR, Jaromír, NEDVĚDOVÁ, Milada. *Próza českého středověku*. Praha, 1983. č.23)

Abatyše Kunhuta
(URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovny Kunhuty, Praha,
1975, č.1b)

Něvesta z Pasionálu Abatyše Kunhuty
 (URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovný Kunhuty,
 Praha, 1975, č.3b)

Had se ženskou tváří
(URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovny Kunhuty,
Praha, 1975, č.4b)

Adam a Eva
(URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovny Kunhuty,
Praha, 1975, č.5a)

Panna Marie
(URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovny Kunhuty,
Praha, 1975, č.5b a 6a)

Tři Marie
(URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovny Kunhuty,
Praha, 1975, č.14a)

Hierarchie „svatých“
 (URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, Pasionál Přemyslovny Kunhuty,
 Praha, 1975, č.22b)

Jezerní paní

(NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*.
Praha, 2007, str. 149)

Tato vyobrazení Meluzíny pochází z 15. století. Ve 14. století jsou vyobrazení Meluzíny velmi vzácné. Dovolím si tedy ukázat jednotlivé archetypy Meluzíny na obrazech pozdějších, než je zkoumané období.

Stavba Hradu Lusignan

(NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007)

Meluzína při své koupeli
(NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*.
Praha, 2007)

Odlet Meluzíny
(NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*.
Praha, 2007)

Sv. Kateřina v Kapli sv. Kříže na Karlštejně
(Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem [online]. [cit. 2011-04-02]. Země
Koruny české za vlády Karla IV. (1346-1378). Dostupné z WWW:
<http://ff.ujep.cz/velimsky/cs_1_1/10CS/10cs029b.jpg>.)

žena bojovnice na vyobrazení ze 14. století
(Wapedia : mobilní encyklopedie [online]. 2011-03-21 [cit. 2011-04-02]. Wiki:
Nine Worthies. Dostupné z WWW: <http://wapedia.mobi/en/Nine_Worthies>.)